

"...Erkin Al'zamning adabiyotdagi o'ziga xos brendi: ilk satridanoq taniysiz! Taniysiz-u mutolaaga sho'ng'iysiz! Sarxushlantiradigan ichimlikdan totina boshlaganday, o'tirgan joyingizda beixtiyor bir qo'zg'alib olasiz-da, bosh ko'tarmay o'qiyverasiz: avval mahliyo, bora-bora muhtalo bo'lib qolganingizni o'zingiz sezmayisiz..."

(6-sahifada o'qiling.)

“VATAN OBODLIGI UCHUN OVOZ BERAMIZ!”

Markaziy saylov komissiyasi kotibi, yuridik fanlari doktori, professor Xudoyor MAMATOV bilan suhbat

– Xudoyor aka, mana 2019-yilda xalq tomonidan saylangan vakillik organlari deputatlarining vakolat muddati oxirlab, navbatdagi saylov jarayonlariga start berildi va Markaziy saylov komissiyasi faoliyati ham o'z-o'zidan qizg'in tus oldi. Jarayonlarning ilk davri qanday kechmoqda?

– Avvalo, mamlakatda siyosiy jarayonlarning qizg'inlashuvi Markaziy saylov komissiyasi oldiga o'ta mas'uliyatli vazifani qo'yadi. O'zbekiston Respublikasi Saylov kodeksining talablariga ko'ra, amaldagi deputatlarining deputatlik muddati tugashi arafasida yangi saylov kampaniyasi boshlanganini e'lon qilish Markaziy saylov komissiyasining zimmasiga yuklatilgan bo'lib, u saylovdan kamida 90 kun oldin komissiya tomonidan e'lon qilinishi kerak. Konstitutsiyamizning 128-moddasiga asosan Oliy Majlis Qonunchilik palatasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi hamda xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar kengashlari deputatlarining saylovi ularning vakolat muddati tugaydigan yilning oktyabr oyi uchinchi o'n kunligi birinchi yakshanbasida o'tkaziladi. Shundan kelib chiqib, MSKda yig'ilish o'tkazildi va vakolatimiz doirasi-

da shu yilning 27-oktyabr kunini mamlakatimiz parlamenti hamda mahalliy kengashlar saylovlari kuni deb belgilab, saylov kampaniyasi 26-yildan boshlanganini rasman e'lon qildik.

– An'anaviy va o'z navbatida eng muhim savolimiz: bu yilgi saylovning avvalgilaridan farqi nimada? Saylov qonunchiligiga o'zgartirishlar kiritilishiga sabab bo'luvchi omillar haqida aytib o'tsangiz.

– Saylov qonunchiligida, albatta, o'zgarishlar bo'lib turadi. Bunda, birinchidan, rivojlangan davlatlarning tajribalari inobatga olinadi. Bundan tashqari o'tgan saylovlarda erishilgan yutuq va kamchiliklar o'rganilib, parlamentdagi eng faol sub'yekt sifatida siyosiy partiyalarning saylovchi oldidagi mas'uli-

yatini orttirish, uning jamiyatdagi o'rnini oshirish ko'zda tutiladi. Dunyoning rivojlangan demokratik davlatlarida sinovdan muvaffaqiyatli o'tgan, saylovchilarning xohish-irodasi, talablarini to'liq qanoatlantirishi mumkin bo'lgan, qolaversa, saylovlarni tashkil etish va o'tkazishning eng yaxshi usullaridan andoza olinadi. Bu yilgi saylov o'zgarishlarga boy bo'lmoqda. Jumladan, joriy yil mamlakatimizda bo'ladigan saylovlar O'zbekiston tarixida ilk bor Oliy Majlis Qonunchilik Palatasi saylovlari aralash saylov tizimi asosida o'tkaziladi. Bu esa o'z navbatida saylovning mutlaqo yangi ijtimoiy-siyosiy muhitda o'tishidan darak beradi.

(Davomi 3-sahifada.)

TAMADDUN

ISLOMIY MOLIIYA:

Muxolif emas, muqobil tizim

Keyingi vaqtlarda islomiy moliya, islom banki kabi atamalar ommaviy axborot vositalari, ilmiy, siyosiy doiralar va umuman, kundalik leksikonimizda tez-tez qo'llana boshladi. Xalqaro tahlillarga qaraganda, ushbu yangi institutning an'anaviy moliya tizimidagi o'rnini va ulushi tobora oshib bormoqda. Xo'sh, islomiy moliya tizimining mohiyati, falsafasi va hikmati nimada? U murosasiz raqobatchi sifatida an'anaviy tizimni siqib chiqaradimi yoki ikki model bir-birini to'ldirgan holda zamondoshlarimizga tanlov imkoniyatini taqdim etadimi? O'zbekiston xalqaro islom akademiyasining Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi kafedrası professori, akademik Nurislom To'xliyev bilan shu kabi savollar tegrasida suhbatlashdik.

– Nurislom aka, iqtisodchi olim sifatida bizga das-tavval islomiy bank-moliya tizimining ishlash prinsiplari va o'zak xususiyatlari haqida ma'lumot bersangiz.

– Suhbat uchun ham dolzarb, ham hali chuqur tadqiq etilmagan mavzu tanlangani ayni muddao bo'libdi. Islomiy bank-moliya modeli haqida bizda bilim va ko'nikmalar to'liq shakllangan emas. Atigi bir nechta kitob chop etilgan va sanoqli dissertatsiya himoya qilingan xolos. Bu borada qonunchilik bazamiz ham zaif. Tizimning mazmun-mohiyati teran anglab yetilmagani sabab bo'lsa kerak, uni zamonaviy bank-moliya modeliga qarama-qarshi qo'yish hol-lari uchrayotir. Aslida har ikki tizimning maqsadi mushtarak. Iste'mol ehtiyojining to'yingani yoki bozorda maqbul tovar va xizmatlar mavjud emasligi sabab jamiyatning ayrim a'zolarida ortiqcha pul paydo bo'ladi. Ikkinchi tomondan esa boshqalarda istifoda etil-may turgan mablag'larni olib ishlatishta ehtiyoj tug'iladi. Shu tariqa vaqtincha ishlatil-

mayotgan puldan qanday usul va shaklda foydalanish masalasi kun tartibiga chiqadi.

So'nggi vaqtlarda jahon bank-moliya tizimining muhim bo'g'ini sifatida islom bank-moliya modelining ta'siri oshib boryapti. Jahon iqtisodiy inqirozi arafasida islom bank-moliya tizimining yalpi hajmi 758 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilga kelib bu ko'rsatkich 3,37 trillion dollarga yetdi.

Islom bank-moliya modeli islom iqtisodiyotining tarkibiy qismi bo'lib, moliya muassasalari va mijozlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Tizimning o'ziga xos jihati shundaki, u shariat ahkamlariga asoslanadi. Shariat esa musulmonlarning o'zaro robitalarida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga ustuvorlik beradi. Mazkur model tijoriy faoliyatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tavakkalchilikni tomonlar o'rtasida mutanosib ravishda taqsimlashni ham nazarda tutadi.

(Davomi 2-sahifada.)

IFTIXOR

FAXRIYA

O'g'lonlari sher bo'lib maydonga chiqqan xalqim, Qizi atirgul bo'lib maydonga chiqqan xalqim. Olim bellashuvida "o'zbek" degan g'ururni Tomchi-tomchi ter bilan, shon bilan yig'gan xalqim.

Bahodir, Hasanboyim, Lazizjon, Abdumalik, Murodjon, Muzaffarjon qorako'z, bug'doyrangim. Bari sherlar yurtidan, Polvon Pirlar yurtidan, Ey, nomlari jarangim, el sha'nidir har jangim.

Diyora Keldiyorova keldi kurashga, debon, Parij o'ylanib qoldi, osmonning yulduzi – u. "Biz qizlarga ishonch uchun rahmat!", dedi Diyora, Yurtboshimdan tabrik olgan, Yurtboshimning qizi – u.

Har bir mardning ortida mard otalar, onalar, Mehri Zarafshondagi zarlardek oqqan xalqim. Davlat, Ruslan, Shukurjon, Safina, Gulnozaxon, Daryodek qalqan xalqim, dengizdek balqan xalqim.

Vatan uchun, or uchun dunyoni ilib otgan, Palagi tozalaram, guldand andozalarim,

O'zbekiston bayrog'in o'pib yuksalغانlarim, Beklar, xonzodalarim, nurdek ozodalaram.

Qaltis paytda qirg'izga "Munarbek, sen zo'r!" degan, "Menga suyan, tur!" degan Akmal Hasanim mening. Qardoshlarin qo'llagan, duolarin yo'llagan, Mehriaga chegara yo'q manzil, maxzanim mening.

O'zbekcha ovozağa tebrandi go'zal Parij, Eyfel minorasiga hayratlar taqan xalqim. "Temuriylar keldi", deb, "Boburiylar keldi", deb, Baralla balqan xalqim, Allohga yoqqan xalqim.

Chetdan sportchi olmadik, bari o'zimizniki, Biz birlashdik "Vatan", deb oyoqqa qalqan xalqim. Butun dunyo havasda bizning birligimizga, Olimpiya osmonida quyoshdek balqan xalqim!

Zulfiya MO'MINOVA,
O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan
madaniyat xodimi

MAVZUGA QAYTIB

"Yangi O'zbekiston" so'zlari sodda, ammo o'zida olam-olam ma'no mujassam etganini ko'raman, ko'nglimda iftixor hissini tuyaman, faxrlanaman, go'yoki yangidan kashf etganday bo'laman. "Mustaqillik", "o'zbek", "xalq", "tarix", "zafarlar"... Nechog'li ko'ngilga ruh berguvchi, qanotlantirguvchi purma'no so'zlar! Ularning har biri haqida bir kitob yozish mumkin, desak mubolag'a emas. Bunday kitoblar yozilayotir ham.

TARIXIMIZNI TERAN BILAYLIK

Jafokash yurtimiz ko'p bosqinchilarni ko'rdi, har biri kelib, yurt egasi bo'lgan xalqdan so'ramay-netmay, o'zicha unga yangi nomlar qo'ydi, chunonchi, Transoksaniya, Movarounnahr, Chig'atoy ulusi, degandek... Milliy qadriyatlar, madaniyat-u ma'naviyat poymol etildi, tarix top-taldi, tarixiy haqiqatlar xaspo'shlendi...

Allohga hamd-u sanolar bo'lsin, mana o'ttiz uch yildirki, qadim Turon, O'zbekiston yurtida mustaqillik shabadası

esmoqda, Yangi O'zbekiston muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida qaddini baland ko'tarib, jahonga chiqib bormoqda, dunyo hamjamiyatidagi o'z o'rnini mustahkam egallamoqda. Boshqacha aytganda, bugun o'zbek o'zbek bo'lib jahonga bo'y ko'rsatmoqda, olamga keng nazar tash-lamoqda.

Mustaqilligimiz bizga o'zligimizni qay-tarib berdi, tarixiy haqiqat qaror topdi,

milliy qadriyatlar tiklandi. Bu qutlug' jarayon davom etmoqda.

"O'z tarixini bilmaydigan, kechagi kunini unutgan millatning kelajagi yo'q" – bu haqiqat. Inchinun, tariximizni chuqur o'qib-o'rganmog'imiz, kechagi kunni es-dan chiqarmasligimiz, hur hayotning qadriga yetishimiz, uni asrab-avaylashi-miz lozim.

(Davomi 4-5-sahifalarda.)

Boshlanishi 1-sahifada.

ISLOMIY MOLIYA:

Muxolif emas, muqobil tizim

Nurisлом To'xliyev,
iqtisod fanlari doktori,
akademik

Inqirozlarga bardoshlilik, iqtisodiy xatar va qaltisliklarning tomonlar o'rtasida ulushga muvofiq holda taqsimlanishi, real aktivlarga asoslanish islom moliyasining jozibadorligini oshiradi. Bu model Islom Hamkorlik Tashkilotiga a'zo bo'lmagan mamlakatlarda ham ommalashayotgani, rivojlangan davlatlarda sukkudan (qimmatbaho qog'ozlar) keng foydalanilayotgani ana shu jihat bilan izohlanadi. Masalan, Buyuk Britaniyada 20 ta bank-moliya muassasasida islom darchalari aholiga moliyaviy xizmatlar ko'rsatmoqda. Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikistonda ham islom moliya tizimini joriy qilish bo'yicha harakatlar olib borilmoqda. Malayziya, Indoneziya, Saudiya Arabistoni, Bahrayn va BAAni islom moliyasi rivojlangan mamlakatlar sirasiga kiritish mumkin. Eron va Sudanda ham bu jarayon ancha ilgari boshlangan edi.

Tig'iz jarayonlar jahon bozorining uzviy bo'lagi sanalgan mamlakatimizga ham kirib kelmoqda. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimizda islom moliya tizimini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqti kelgani, bu ishga ITB va boshqa xalqaro moliya tash-

sitasida kafolatlanadi. Islom shariati esa foiz asosida moliyalashtirishni ijtimoiy adolatga zid deb biladi. Chunki oldi-berdi munosabati ishtirokchilaridan biri zarar ko'rish ham, katta foyda olishi ham mumkin. Har ikki holatda ham tarozi tomonlardan birining manfaatiga qarshi ishlaydi. Binobarin, islomiy banklar pulga moliyaviy mahsulot sifatida qaramaydi, loyihada ham o'zini tijoriy hamkordek tutadi. Mantiq qonuniyati shu: agar xatar va yo'qotish o'zaro adolat bilan taqsimlab olin- sa, u holda har ikki tomon ehtiyotkorlik bilan ish tutadi, yetti o'lchab bir kesadi.

An'anaviy banklar foyda orqali idora etil- sa, islomiy bank tizimi ruxsat va taqiq me- zonlari orqali boshqariladi. Islom bank-moli- ya tizimida o'ndan ortiq asosiy taqiqlar mavjud. Ulardan biriga ko'ra, tavakkalchilik qilmay, xavf-xatarni zimmaga olmay, real iq- tisdodiy foyda yaratmay yoki shunga rag'bat bermay daromad olish harom hisoblanadi. Bu qoida zamonaviy tadbirkorlikni rivojlanti- rishda ham qo'l keladi. Nazarimda, tadbirkor tavakkalchilik va mulkiy javobgarlik asosida, qonun doirasida tashabbus bilan faoliyat yurituvchi shaxsdir. Ya'ni chinakam ishbi- larmon har qanday yo'llar bilan emas, balki aynan yaratuvchanlik, tashabbuskorlik orqali daromad topadi. Shu bois ham yollanib ish- lash, bankka mablag' qo'yish, mulkni ijara- ga berish, qimor, lotereya yoki meros orqali mo'may daromadga ega bo'lish tadbirkorlik sanalmaydi.

Islomda ribo, g'arar, maysir va g'abn mexanizmlari orqali nohalol tadbirkorlikning yo'li to'siladi. Boya islom bank-moliya mo- deli inqirozga bardoshli ekan haqida gapir- gan edim. Bu nuqtayi nazar global iqtisodiy bo'hron va koronavirus pandemiyasi tufay- li kelib chiqqan inqiroz sharoitida, ayniqsa, yaqqol isbotini topdi. An'anaviy bank tizimida qarz va hosila oldi-sotdisiga ruxsat beriladi. Ya'ni moliyaviy bozor qatnashchisi qarzga olingan yoki unga tegishli bo'lmagan aktivlar bilan bemaolot savdo qila biladi. Bu hol moliya- viy chayqovchilikni keltirib chiqarishi, bozorda "pufaklar"ni yuzaga keltirishi mumkin. "Ko'za kunda emas, kunida sinadi" deganlaridek, real iqtisodiyot bilan bog'lanmagan "pufaklar" ham fursati kelib, albatta, yoriladi.

Islom moliyasida puldan asosan ayri- boshlash vositasi, qiymat o'lchovi sifatida foydalaniladi. Qarz savdosi, mulki bo'lmagan yoki tasarruf etilmagan narsa-buyum savdosi- ni man etiladi, real tijoratdan yiroq bitimlarga yo'l qo'yilmaydi. Bu esa iqtisodiy subyektlar faoliyatini xavf-xatardan saqlaydi.

Islom banklari mijozlarga murobaha, salam, istisna, ijara (moliyaviy lizing) kabi ol- di-sotdi bitimlariga asoslangan qarzli moliya- lashtirish va qisman mushoraka va muzo- rabaga asoslangan ulushli (shirikchilikka asoslangan) moliyalashtirish orqali xizmat

kalchiliklar tadbirkor bilan birga moliya muas- sasasiga ham o'tadi. Pirovardida, xatarlar muvozanatli va adolatli taqsimlanadi, inqiroz davrida ishbilarmonlarning kasodga uchrash ehtimoli kamayadi.

"Apple", "Amazon", "Tesla", "Microsoft", "Google" kabi dunyoning eng nufuzli va yirik korporatsiyalari shirikchilikka asoslan- gan aksiyadorlik jamiyati shaklida faoliyat yuritishi bejiz emas. Mazkur shirkatlarning aksiyalari kotirovka qilinadigan fond bozor- lari negizini tashkil etishi inobatga olin- sa, hissadorlik tamoyili ko'p jihatdan maqbul va matlub ekani oydinlashadi. Demak, shaffof va samarali korporativ boshqaruvga ega aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish, tad- birkorlar va bank-moliya tizimini shirikchilik asosida ishlashga ko'niktirish, umuman, xal- qimizning iqtisodiy madaniyatini yuksaltirish kerak.

– O'zbekiston – dunyoviy davlat. Shu o'rinda dunyoviylik dahriylik emasligi- ni ta'kidlash zarur. Dunyoviy davlatda islomiy bank bilan an'anaviy bank yon- ma-yon, teng iqtisodiy sharoitda sog'lom raqobat qilish imkoniga ega bo'lishi lozim. Bu esa, birinchi navbatda, qonun- chilik bazasini shakllantirishni talab etadi. Markaziy bank raisi o'rinbosari Behzod Hamroyev Oliy Majlis Senatining joriy yil 18-apreldagi yalpi majlisida islom moliya- si to'g'risidagi qonun loyihasi ishlab chi- qilgani, ushbu hujjat yil oxirigacha par- lamentga kiritilishini ma'lum qilgan edi. Aytinch, O'zbekiston kapital bozorida islomiy iqtisod munosabatlari qonunan mustahkamlanishi uchun yana nimalar qilish kerak?

– Yangi tizimning huquqiy asoslarini shakl- lantirish yo'lida dastlabki qadamlar qo'yilgan. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risi- da"gi qonun, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi, "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekis- ton Respublikasining bank tizimini isloh qi- lish strategiyasi to'g'risida"gi, "Tadbirkorlik va innovatsiyalar sohasidagi loyihalarni moliya- lashtirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risi- da"gi farmonlar, "Islom taraqqiyot banki guruhi va Arab muvofiqlashtirish guruhi fondlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish va chuqur- lashtirish choralari to'g'risida"gi, "Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investit- siyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida xorijiy investorlar kengashini tuzish va uning faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risi- da"gi qarorlar va boshqa hujjatlar ushbu yo'na- lishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

To'g'ri ta'kidladigiz, dunyoviy davlatda har ikki bank modeli yonma-yon, raqobatchi sifatida faoliyat yuritishi kerak. Lekin mam- lakatimiz kapital bozorida islomiy iqtisod munosabatlari hali alohida qonun yoki bosh- qa maxsus ma'muriy-huquqiy hujjat bilan mustahkamlanmagan. Mamlakatimizda joriy yil 27-oktyabr kuni Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va mahalliy kengashlar deputatlari saylovi bo'lib o'tadi. Umid qilamizki, yangi tarkibdagi parlamentimiz paysalga solmay, "Kapital bozori to'g'risida"gi qonunni tayyor- lab qabul qiladi. Bozor munosabatlarining asosi kapital ekan, kapital bozori munosa- batlarini diversifikatsiya qilish davr talabidir. 2023-yil 11-sentyabr kuni Prezident farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston – 2030" strategiyasida ham kamida 3 ta tijorat banki- da islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etish, islom moliyasining qonuniy asoslarini shakllantirish vazifasi belgilanganini eslatib o'tish lozim.

– Yangilikni joriy etish hech qachon oson bo'lmagan. Bu jarayonda o'zi- ga xos ziddiyatlar kuzatilishi tabiiy hol. Xo'sh, hozirgi sharoitda alohida islomiy banklar ochish mamlakatda shakllangan bank-moliya tizimi ishiga xalal bermay- dimi? Ikki xil moliyaviy tizim baqamti qo'llanishi uchun qay usul-uslubni tavs- ya qilgan bo'lardingiz?

– Takror bo'lsa-da, ta'kidlaymanki, an'a- naviy va islom bank modellari bir-biriga bu- tunlay zid tizimlar emas. Men ularni muxo- lif emas, muqobil tizimlar deb atagan bo'lar edim. Sog'lom raqobat bo'lishi va ular baqamti faoliyat olib borishi kerak. Buni ja- hon tajribasida ham ko'rmoqdamiz. Yana bir muhim nuqta. Hozirgacha kurayl arznig biror davlatida islom moliya tizimi to'raligicha joriy qilinib, an'anaviy tizimdan butkul voz kechilgani yo'q. Hatto aholisining ko'pchilik qismini musulmonlar tashkil etadigan Eron, Pokiston, Saudiya Arabistoni, BAA, Malayzi-

ya, Sudan kabi davlatlarda ham har ikki tizim baravar ishlamoqda.

Men ham dual usulni saqlab qolish taraf- doriman. Musulmon aholidan islom bank-moli- ya tizimidan foydalanish talabi bormi, marha- mat, bu ehtiyoj, albatta, qondirilishi lozim. Umumiy bank aylanmasida bu tizimning ulushi 1 foiz bo'ladimi, 5-10 foiz bo'ladimi, raqobatchi sifatida faoliyat yuritib, o'zining iqtisodiy-moliyaviy samaradorligini namo- yon qilsin. Davlat esa buning uchun kerak- li shart-sharoit yaratib berishi lozim. Zero, iste'molchilarga tanlov imkoniyatini tuhfa qilish iqtisodiyotning oltin tamoyillaridan biri sanaladi.

Ikkinchi tomondan, aholi, korxonalarning vaqtincha foydalanilmayotgan mablag'larini

manfaatini ilgari surgan holda "trafaret" – bir andazadagi shartnomani taqdim qiladi. Tad- birkorlikning tabiati, imkoniyatlari esa har xil. Yuzaki shartnoma bajarilmay qolib ketishga mahkum. Boz ustiga, u tadbirkorga moliyaviy zarar keltirishi mumkin. Atoqli rejissyor Ba- hodir Yo'ldoshev aytganidek, oramizda hatto o'zining pasportini ham oxirigacha o'qish- ga erinadigan zamondoshlarimiz talaygi- na. "Tekin pishloq qopqonda bo'ladi" degan ko'hna naqlga ko'ra odam aldanib qolmaslik uchun zukko, hushyor bo'lmo'g'i shart.

Islom bank-moliya tizimi g'ararni taqiqlash mexanizmi orqali mijozlar bilan munosabat- larda mavhumlik, noaniqlik, hiyla-nayrang kabi harakatlarning oldini oladi. G'arning taqiqlanishi islom moliyasini spekulativ de-

an'anaviy banklar orqali ishlab chiqarishga yo'naltirish, infratuzilma obyektlari, bog'cha, maktab, shifoxonalar qurishga sarflash, un- dan keladigan daromadning bir qismini no- chor oilalarni qo'llab-quvvatlashga xarajlash kerak. Bu kabi choralar orqali an'anaviy banklar yanada ijtimoiylashib, islom banki ta- moyillariga yaqinlashishi mumkin.

– E'tiboringizni Sadridin Ayniyning "Sudxo'ning o'limi" qissasida qalamga olingan epizodga qaratmoqchiman. Qis- sada chor Rusiyasi davrida O'rta Osiyo- da tijorat banklari faol ishga kirishib, qozilarning vasiqasi o'rniga veksellar muomalaga kiritilgani haqida so'z boradi. Muallifning izohiga ko'ra, veksellar ikki xil – muhlati belgilangan hamda muh- latsiz (xalq tili bilan aytganda, oq vek- sel) bo'lgan ekan. Muhlati ko'rsatilgan vekselni olgan shaxs belgilangan kunga qadar qarzini to'lashga majbur, aks holda mol-mulki musodara etilib, kimoshdida sotilgan. Muhlatsiz vekselda esa qarzni qaytarib olish vaqti qarz beruvchining inon-ixtiyorida qoldirilgan, ya'ni "topar oyi"da to'lashi mumkin. Amalda esa bu "kambag'alni urmay, so'kmay, to'nini yir- tish" usuli bo'lgan. Ana shu moliyaviy hiylaga uchgan omi odamlar bir kunda bor-budidan mosuvo bo'lgani "Sudxo'r- ning o'limi"da ta'sirli tasvirlangan.

Nurisлом aka, nima deb o'ylaysiz, faqat imom domlalarimizning mav'izala- ri-yu ijtimoiy tarmoqdagi reklamalar orqa- li islomiy moliya haqida tasavvurga ega bo'lgan yurtdoshlarimiz yana "oq vek- sel" qopqoniga tushib qolmasmikan? O'zi shundoq ham internetdagi shovvov va uchar toifa bitkoin, elektron birja, ob- ligatsiya kabi tumtaroq atamalar bilan chalg'itib, kunda-kunora sodda odam- larni chuv tushirmoqda...

– Boya xalqimizning iqtisodiy madaniyati, savodxonligini oshirish kerakligi haqida be- jiz gapirmadim. Taassufki, ko'plab odamlar moliyaviy bilimsizlik, laqmalik, ishonuvchan- lik, ba'zida esa ochko'zlik sabab "moliyaviy piramida"lar, turfa nom-u niqobdagi firibgar- lar to'riga ilinib, jiddiy ziyon-zahmat ko'rmoq- da. Aksar hollarda atayin murakkab tuzilgan shartnoma va bitimlardagi mavhum, tushu- narsiz ma'lumotlar, talablar ham odamlarni chalg'itadi. Islom dini bir tomonning boshqa tomonga har qanday ko'rinishda zarar yetka- zishini man etadi.

Qanday modeldan foydalanishdan qat'yi nazar, tomonlar o'rtasidagi bitimlarda mav- humlik, noaniqlikka yo'l qo'ymaslik kerak. Har bir inson unga taklif qilinayotgan hujjat bilan puxta tanishishi, kerak bo'lsa, soha mutaxas- sislaridan yordam so'rashi lozim. Shartnoma bank va mijoz o'rtasidagi munosabatlarda asosiy hujjat hisoblanadi. U puxta ishlangan, ikki tomonni ham qoniqtiradigan darajada bo'lishi shart. Hujjatning har bir bandi bilan huquqshunos ishtirokida tanishib chiqish maqsadga muvofiqdir. Banklar ko'pincha o'z

rivativlar (hosilaviy qimmatli qog'ozlar) tufay- li paydo bo'ladigan jiddiy tizimli xatarlardan himoya qiladi. Umuman, islom bank-moliya tizimi iqtisodiy "pufak" va inqirozlarni yu- zaga keltiruvchi haddan ziyod moliyaviy chayqovchilik amaliyotlarini xushlamaydi. Shuningdek, boyliklarning adolatsiz ravishda taqsimlanishi, jamiyat a'zolari o'rtasida sal- biy munosabatlar ildiz otishiga olib boruvchi qimor o'yinlarini ham man etadi.

– Fikrlaringizdan shu narsa anglashil- moqdaki, islomiy moliya shunchaki ol- di-sotdi munosabati emas, balki iqtisodiy tarbiya vositasi ham hisoblanadi. Sherik- lik, birovning haqiga xiyonat qilmaslik, hamkorning yaxshi va yomon kunlarida yelkadosh bo'lish tizimning axloqiy asosi- ni tashkil etarkan. Yurtdoshlarimizning moliyaviy savodxonligi, ruhiy-axloqiy muhimitiz holatini yaxshi bilgan ziyoli, olim sifatida islomiy moliya tizimi yaqin yillarda rivojlanib ketishiga ishonasizmi?

– Yangi tizimni ko'z ochib yumguncha, birdaniga joriy etish amriyohol. Buning uchun fursat, mehnat talab etiladi. Davlat- ning bunga xayrixohligi yetarli emas. Soha uchun malakali kadrlar korpusini shakllanti- rish, asosiysi, islom bank tizimining afzalligi, ishonchiligi va adolatligini butun bo'y-basti bilan ko'rsatish kerak bo'ladi.

Islom ta'limotida hamisha kapitalizmga xos individualizm, xudpisandlikdan farqli o'laroq, ma'naviy va ijtimoiy yo'nalish ustun ahamiyat kasb etgan. Islom bank-moliya modeli ham insonning moddiy ehtiyojlari barobarida ru- hiy, ma'naviy va ijtimoiy talablarini hisobga oladi. Shu bilan birga, bu model erkin bozor qonuniyatlarini butunlay inkor etmagan hol- da, yulg'ichlik, chayqovchilik va adolatsiz- liklarga qarshi muayyan ma'naviy-axloqiy cheklov-chegara o'rnatadi, taqiqlar qo'yadi. Bu jihatdan u o'z falsafasi, qadriyatlariga ega bo'lgan tizimdir. Xalqimiz islom moliyasining biz sanagan talablarini teran anglab yetsa, unga musulmon turmush tarzining bir bo'lagi deb qarasa, yangi yo'nalishga shunchaki urf vajidan emas, balki ma'naviy ehtiyoj sifatida ergashsa, tizim yurtimizda rivojlanib ketishi shubhasiz.

– Nurisлом aka, mulohazalaringizni tinglab, shunday xulosaga keldim: islom moliyasi iqtisodiyotimizning bir bo'la- gi sifatida shakllanishi va rivojlanishi uchun huquqiy va iqtisodiy omillarning o'zi kamlik qiladi. Birinchi navbatda, halol rizq talabida bo'lish, omonatdor- lik, haromdan hazar qilish, bir so'z bilan aytganda, diyonatli inson bo'lib yashash har bir vatandoshimizning hayotiy masla- giga, a'moliga aylanishi kerak. Buning uchun jamiyatning ziyoli qatlami niyat- da, so'z va amalda birdamlik ko'rsatishi zarur. Samimiy suhbat uchun tashakkur bildiramiz.

Olimjon DAVLATOV
suhbatlashdi.

kilotlari ekspertlarini jalb etish zarurligini ta'kidlagan edi.

– Islomda sudxo'rlik man etilgan. Ammo tan olib aytilish kerakki, foiz, ribo, sudxo'rlik atamalarini yangi davrda G'arbdan kirib kelgan ajnabiy tushunchalar emas. Ya'ni asrlar mobaynida bu amaliyot musulmon jamiyatlarda yashab kelgan. Sizningcha, an'anaviy moliya tizimi bilan islomiy moliya modeli o'rtasidagi asosiy farq nimalarda ko'rinadi?

– Albatta, ikki moliyaviy tizim o'rtasida bir qator farqli jihatlar mavjud. Ular, eng avvalo, pulga bo'lgan munosabatda namoyon bo'la- di. An'anaviy banklar pulni sotish, ya'ni mi- jozga foiz evaziga ma'lum muddatga berish mumkin bo'lgan moliyaviy vosita deb hisob- laydi. Bu o'rinda muvaqqat berilgan qarz mablag'ini yo'qotish xavfi minimal, chunki qarz ham, uning foizi ham loyihaning qanday natija bilan tugashidan qat'i nazar garov vo-

ko'rsatadi. Ta'kidlash joizki, shirikchilik- ka asoslangan ulushli moliyalashtirishning hissasi islom banklarida ham yuqori emas. Bunga asosiy sabab – shirikchilikda uchray- digan ishonchsizlik, manfaatlar to'qnashuvi, shaffoflik yo'qligi va "yeng ichida"qi ishlardir. Ma'lumotlarga ko'ra, an'anaviy bank krediti kabi qarzli moliyalashtirish, ayniqsa, muroba- ha va ijaraaning hissasi islom banklari portfe- lida 80-85 foiz, ba'zida undan ham ko'proqni tashkil etadi.

An'anaviy banklarda barcha xatar va ta- vakkalchiliklar qarz oluvchi, ya'ni tadbirkor- ning gardanida bo'ladi. Loyiha qanday natija bilan tugashi, foyda ko'rish-ko'rmasligidan qat'i nazar, tadbirkor olgan kreditini foizi bilan qaytarishi shart. Qarzli moliyalashtirish ustuvor bo'lgan islom moliya tizimida ham javob- garlik asosan tadbirkorga yuklanadi. Ammo shirikchilikka asoslangan moliyalashtirish darajasi oshib borishi bilan iqtisodiy tavak-

Boshlanishi 1-sahifada.

Tarixni o'rganganda, o'tmishda millat, Vatan, Vatan farzandlari sha'niga bo'lgan har xil noxolis munosabatlarni, pisandsizliklarni ko'rib, tabiiyki, ko'ngil ozor tortadi. Tarixda ko'p xatolar o'tgan, agar tuzatish mumkin bo'lsa, uni xato emas, adashish, deb qaramoq kerak. Bir misol. Amir Temur To'xtamishxon bilan jangga bo-rayotib, Ulutovda katta xarsangtoshga safar mazmunini o'yib yozdiradi. Shunda bobomiz o'zini "Turon sultoni" deb ataydi. To'g'ri, yurtimiz Turon, Amir Temur bu davlatning buyuk hukmdori. Ammo rasmiy tarixda "Turon davlati" emas, "Temur davlati" o'rganib kelinmoqda. Natijada, buyuk davlatimiz haqida boshi yo'q-davomi yo'q, yolg'iz bir kishining davlati deganday taassurot paydo bo'ladi. Buning sababi, tariximizni ovrupliklar yozganida, ular g'araz bilan yurtimizni parokanda ko'rsatish niyatida Turon mamlakatida hukm surgan davlatlarni alohida-alohida, go'yo ularning bir-biriga aloqasi yo'qdek, bo'ltak-bo'ltak holda talqin etishadi. Holbuki,

tekislanib ketgan, o'rni zamonaviy uylar qurilgan. "Chig'atoy Oqtepa" mahallasi shu yerda...

"Chig'atoy darvozasi" nomidan olingan Chig'atoy ko'chasi ("Chig'atoy qabristoni" ham xuddi shundoq atalgan, shekilli) 1970-yilda o'zgartirilib, Forobiy nomi-ga qo'yilgan ("Toshkent" ensiklopediyasi. T., 2009.597-bet). Keyin "Chig'atoy qabristoni" – Forobiy ko'chasidagi qabriston "Forobiy qabristoni" deb yuritila boshlangan. Uning asl nomi esa **"Qo'shchi ota"** qabristoni bo'lgan. Ma'lumki, Toshkentda shundoq ota nisbasi bilan atalgan bir necha qabriston borligi buning an'ana shaklini olganini ko'rsatadi. Chunonchi, Zangi ota, Oqil ota, Chimir ota, G'oyib ota, Qo'qliq ota, Yalang'och ota...

Endi uzoq tarixga yuz burib, Chig'atoy kim edi, de-

o'zbek davlatchilik tarixi uch ming yillarga boradi. Nega Turon yurtida Turk xoqonligi, Somoniyalar, Qoraxoniylar, G'aznaviylar, Xorazmshohlar, Temuriylar, Shayboniylar, Ashtarxoniylar va hokazo davlatlarimiz tarix fanida bir-biriga bog'lab o'rganilmaydi? Maqsad, Turon yurtini olaquroq qilib ko'rsatish, oqibatda tarixni, millatni kam-sitishdan iborat. Turon, Turkiston ekanini bilib turishsa-da, ayrim ovruplik tarixchilar yuqoridan qarashib, boshqa nomlar qo'yishadi, bizlarni yagona millat deb hisoblashmaydi ham, o'nlab qavmlar nomlarini keltirib, manzarani xiralashtirish payida bo'lishadi. Shunday munosabatni tilimizga nisbatan ham qo'llaganlar.

Men bu mavzuda ilgari ham baholi qudrat fikr bildirgan edim, lekin shu kunlarda yuz berayotgan ayrim voqea-hodisalar yana shu masalaga qaytishga majbur qildi.

Bir necha yillar ilgari poytaxtimizdagi taniqli shaxslar dafn etiladigan qabriston rasman "Chig'atoy qabristoni" deb atalar edi. Keyingi vaqtlarda uning nomi Forobiy qabristoni deb o'zgartirildi. Biroq odamlar orasida bu maskan haligacha avvalgi nomi bilan tilga olinadi. Qabristondan tashqari hozir ham "Chig'atoy" nomi bilan bog'liq "Chig'atoy Art", "Chig'atoy korzinka", "Chig'atoy somsa" singari supermarket, kafe va somsaxonalarni uchratish mumkin.

Kamina o'z-o'zimga savol berdim: xo'sh, nimaga bu joyning nomi Chig'atoy deb ataladi?

Odatda, joy nomlari, tarixiy nomlar, atamalar chuqur mazmunga ega bo'ladi, ular behuda qo'yilmaydi. Bu joy nomi qandoq qilib mo'g'ul xoni Chig'atoyga bog'lanib qolgan ekan? Yoki bu yer o'z vaqtida uning farmoni bilan qabristonga aylantirilganmi?..

Kimdir, bu nom bu yerda mavjud bo'lgan Chig'atoy darvoza bilan bog'liq bo'lsa kerak, deya fikr bildir-di. Bunda jon borday edi. Ko'p bilgich odamlar bilan uchrashdim, so'rab-surishtirdim. "Chig'atoy" degan toponimning qayerdan paydo bo'lganini bilib olarman, degan niyatda turli kitoblarni ko'rib chiqdim, "Toshkent" ensiklopediyasini varaqladim.

Tarixchi Muhammad Solihxo'janing "Tarixi jadidayi Toshkand" asarida yozishicha, XIV asr oxirida shaharning 12 darvozasi bo'lgan (Qiyot, Turk, O'zbek, Taxtapul, Qorasaroy, **Chig'atoy**, Su'boniyyon (Sag'bon), Ko'kcha, Kamondaron, Qang'li, Beshog'och, Qatag'on).

Rus tarixchisi va diplomati K.Miller 1740-yilda Toshkentda 8 ta darvoza bor edi, deydi. Darvozalar nomlari o'zgartgan, ular ichida **Chig'atoy** nomi eslatilmaydi. Darvozalardan biri Tarsoxon deb atalib, keyinchalik "Chig'atoy"ga o'zgartirilgan. Chor Rossiyasi bosib olgan 1865-yilda esa 12 darvoza bo'lgan (Labzak, Taxtapul, Qorasaroy, Sag'bon, **Chig'atoy**, Ko'kcha, Samarqand, Kamolon, Beshog'och, Qo'ymas, Qo'qon, Qashqar).

Olmazor tumanidagi "Yangi turmush" mahallasi (Forobiy ko'chasi, 230)ga 1991-yilda "Chig'atoy darvoza" nomi berilgan. 1992-yilda A.Ibragimov bilan X.Toshmuhamedov mahallalari qo'shilishi natijasida "Chig'atoy-Oqtepa" mahallasi (Forobiy ko'chasi, 416) tashkil topgan. Nomi – Chig'atoy Oqtepas arxeologik yodgorligidan olingan. Chig'atoy Oqtepas arxeologik yodgorligini esa olimlar – V-VI asrlar, X-XII asrlarda barpo etilgan deb hisoblashadi, ammo qachon Chig'atoy nomi bilan atalgani ma'lum emas. Bu nom arxeologlar tomonidan qo'yilgan ko'rinadi (Fayoztepa, Mingo'rik va h.k. kabi). Ushbu manzilgoh Toshkent shahrining shi-moli-g'arbid, Kaykovus kanali bo'yida joylashgan. Bu yerda 1927-yilda tarixchi va etnograf olim N.G.Malliskiy va 1940-yilda M.E.Voroneslar izlanishlar qilishgan, 1968-yilda Toshkent arxeologiya ekspeditsiyasi tekshirishlar olib borgan. Hozir Chig'atoy Oqtepas

gan savolga javob topishga urinib ko'raylik.

Chig'atoyxon – (tug'ilgan yili noma'lum – 1242), 1224-yildan o'n sakkiz yil davomida Chig'atoy ulusi xoni hisoblangan. Chingizxonning ikkinchi o'g'li. Saltanat qonun-qoidalari, udumlar, xususan, Chingizxon yosisini mutlaq ado etish nazorati unga topshirilgan edi. Mo'g'ullarning bosqinchilik yurishlarida u bir necha jangda Chingizxonga hamsafar bo'lgan. Xitoyga yurishda, Movarounnahrni istilo etishda juda qattiqqo'llik ko'rsatgan. Aka-ukalari Jo'ji va O'qtoylar bilan birgalikda O't-romni olishda, Urganchni qamal qilishda qatnashgan. 1221-yilning 25-noyabrda Jaloliddin Manguberdi bilan Sind daryosi bo'yida yuz bergan ayovsiz jangni o'z ko'zi bilan ko'rgan, otasining yonida turgan. Sind daryosidan ot solib o'tib ketgan xorazmshoh Jaloliddinni ta'qib etish, tutib kelishga yuborilgan Chig'atoy 1221/22-yil qishini Hindistonda o'tkazgan.

1224-yilda Chingizxon o'g'illariga mulk ulashadi. Chig'atoyga ham katta hudud in'om etiladi. Bu haqda muarrix Abulg'oziy shunday ma'lumot beradi: "...Movarounnahrni va Xorazmning ba'zisini, bilodi uyg'ur va Koshg'ar, Badaxshon, Balx, G'aznin to Sind suvigacha anga berib erdi. **Bu aytilgan viloyatning hech qaysisiga o'zi borgan yo'q.** (Ta'kid bizniki – **M.A.**) Ammo dorug'alar qo'yib erdi. O'zi O'gadoyning qatinda erdi." (*Abulg'oziy. "Shajarayi turk". T., 1992. 93-bet*). Shundan so'ng Movarounnahrni Chig'atoy ulusi deb atay boshladilar.

Chig'atoyning ikki qishki va yozgi o'rdasi bo'lib, har ikkisi ham Ili vodiysida (hozirgi Xitoyning G'ulja shahriga yaqin, Ili viloyatiga) edi. Mirzo Ulug'bek shunday yozadi: "Aytadilarki, Chig'atoyxon ays-hu ishrat va ovni juda sevgan. Ko'pincha vaqtini o'sha ishlarga sarf etgan..." (*Mirzo Ulug'bek. "To'rt ulus tarixi". T., 1994. 298-bet.*)

Chingizxon vafotidan (1227) so'ng Chig'atoy biron marta ham janglarda qatnashmagan, Movarounnahr-ga ham qadam bismagan, ulusni idora qilishni avval Mahmud Yulovochga, keyin esa uning o'g'li Mas'udbekka (1238-1289) topshirish bilan kifoyalangan.

Odatda, har bir shaxs o'zining millat, Vatan, tarix oldidagi buyuk xizmatlari uchun yuksak maqomlarda e'tiborga sazovor bo'ladi, nomi tarix sahifasiga zarhal hollar bilan bitiladi, sharaflanadi. Chunonchi, Imom Buxoriy, Muhammad Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamaxshariy, Sohimbqiron Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur...

Shu o'rinda haqli savol tug'iladi: nima uchun Chig'atoyxon vafotidan buyon salom sakkiz yuz yil vaqt o'tsa ham uning nomi hali-hanuz O'zbekiston toponimikasida mavjud? Joylar uning nomi bilan atalgan, uning nomidagi mahallalarda yashaymiz?..

O'ylab ko'raylik: Chig'atoy, Chingizxonning o'g'liga, tariximizdagi qaysi xizmatlari uchun shundoq e'zoz-u hurmat ko'rsatilishi kerak? Chingizxonning o'g'li ekanini uchunmi? Hurmatga sazovor bo'lish uchun insonda ma'naviy huquq bo'lishi lozim.

Bu ayanchli va kulgili bir holdir. Biz bir narsani anglashimiz kerakki, mustamlaka davrida Chig'atoy nomi Amir Temurni, Temuriylar davridagi madaniy yuksalishni xaspo'shlash uchun ataylab shunday baland mavqega ko'tarilgan edi.

Bundan, afsuski, millatimiz, adabiyotimiz, tilimizga tajovuz qiladigan, dog' tushiradigan noxush salbiy jihatlarni ham kelib chiqdi. Bu juda ham achinarli hol.

Gap shundaki, jahonda nafaqat yurtimizdagi joylar, balki yurtning o'zi, tili, adabiyotini ham **Chig'atoy** nomi bilan atashadigan bo'lib qoldilar! Turon aholisini ham,

turk, o'zbek emas, bemalol **chig'atoy**, **chig'atoylar** deyish urf tusini oldi.

"Movarounnahr aholisi so'zlashadigan til esa **chig'atoy** tili deb nom olgan" – deb yoziladi "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da. (T., 2005. 9-tom. 635-bet). Qanday qilib, Turkistonning rasmiy tili turkiy degan nomi bo'la turib, **"chig'atoy"**ga aylanib qoladi? Bu mantiq doirasidan tashqaridadir.

Albatta, jug'rofiy hududni bildiradigan "Chig'atoy ulusi" atamasi borligi haqiqat. Ammo Chig'atoy tili, Chig'atoy eli, Chig'atoy adabiyoti deyish mutlaqo noto'g'ridir. Aslida, deyish zarurati bo'lsa, Chig'atoy **ulusi** tili, Chig'atoy **ulusi** eli, Chig'atoy **ulusi** adabiyoti, bo'lishi kerak. Axir, Chingizxonning birinchi o'g'li Jo'ji ulusidagi til nega "Jo'ji tili", Oltin O'rda adabiyoti esa "Jo'ji adabiyoti" deyilmaydi?.. Biz o'zimiz istamagan holda, mo'g'ul bosqinchisi o'g'lini, Vatanimizni g'orat qilgan hukmdorning nomini abadiylashtirish bilan shug'ullanayotirmiz. Bu narsa kishida chuqur taassuf hissini uyg'otadi.

Shuni aytish kerakki, ona tilimizning tarixi va qonuniyatlari, nomlanishi, adabiyotimizni davrlashtirishi bilan asosan V.V.Radlov, V.V.Bartold, N.Poppe, A.N.Samoylovich, F.Ko'prulizoda, A.Krimskiy singari va boshqa g'arblik olimlar shug'ullanishgan. **"Chig'atoy tili", "Chig'atoy eli", "Chig'atoy adabiyoti"** degan terminlarning paydo bo'lishi va tomir yoyishida, bunday qarashlarning jahon fanida tarqalishida zikr etilgan, "chetdan kelib bizning tilimizga turli nomlar berishni yaxshi ko'radigan turkologlar" (P.Qodirov so'z)ning "xizmatlari" katta... Masalan, V.V.Bartold shunday yozadi: "Под влиянием блестящего расцвета тюркской литературы в **чагатайском государстве** (?) при Тимуридах этот **восточнотюркский литературный язык** (?) как на Востоке, так и в европейской науке получил название **"чагатайского"** (?) (*В.В.Бартольд. Сочинения. V том. М., 1968. стр.606.*) Ya'ni: "Temuriylar davridagi **chig'atoy davlatida** (?) barq urib yashnagan turk adabiyoti ta'sirida bu **sharqiy-turk adabiy tili** (?) Sharqda ham, Yevropa fanida ham **"chig'atoy"** nomini oldi..." (O'quvchi yaxshiroq tasavvur etsin uchun olimning so'zlarini asliyatda keltirdik. – **M.A**)

Yana: bu yerda qaysi davlat haqida so'z ketmoqda – bunisi ma'lum emas. Agar Chig'atoy ulusi ko'zda tutilayotgan bo'lsa, u XIII asr oxiriga kelib mutlaqo mavqeyini qo'ldan boy bergan edi. Nega chig'atoy davlati deb atalishi kerak ekan, degan savol ham tug'iladi. U qaysi davlat edi? Bu davrda yurtimizda hech qanaqa chig'atoy davlati emas, balki Amir Temur asos solgan Turon saltanati hukm surar edi-ku. Tilimizning o'z nomi bor, uni sharqiy-turk adabiy tili deb atashga aslo hojat yo'q.

V.V.Radlov taxminiga ko'ra ham ("Temur Qutlug' va To'xtamish yorliqlari" maqolasiga qarang) chig'atoy adabiy tili aslan Sharqdan kelib chiqqan emish. Lekin "Sharq" tushunchasi ma'nosi o'zidan ham bepoyonroq bo'lganidan, olimning taxmini noaniq bo'lib qoladi. Mil-latparvar alloma buyuk jadid Abdurauf Fitrat turk tilining ko'p sho'balarni o'rganayotgan Yevropa olimlari izlanishlariga qarab, ranjigannamo deydi: "Turkiyot bilan mashg'ul bo'lg'an Ovruqa olimlari turk tilining bu qadar ko'b sho'balarg'a ayrilg'anin ko'rgach, bularni bir-birlariga yaqinliklari e'tibori bilan ko'malarg'a ajratg'ali (tasnif qilg'ali) **tirishadurlar...**" (*Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. T., 2006. 117-bet*).

Sharqshunos olim A.N.Samoylovichning "Chig'atoy tili" tarixini olti asrga qanday joylaganini ko'zdan kechiraylik:

1. Chig'atoy adabiy tilining oltin davri (XV-XVI asrlar).
 2. Chig'atoy adabiy tilining inqirozi (XVII-XVIII asrlar).
 3. Chig'atoy adabiy tilining qayta jonlanishi (XIX asr va XX asrning boshi).
- Bu o'zbek filologiya fakultetlari uchun 1984-yilda chiqarilgan darslikka kiritilgan. Olimning fikriga ko'ra, agar XVII-XVIII asrlar chig'atoy tilining inqirozi davri bo'lsa, u holda, XVII asrda yashagan buyuk shoir Boborahim Mashrabning go'zal she'riyat qanday yaratildi ekan? U inqiroz emas, yuksak parvozni ko'rsatib turibdi.

Turkolog olimlar tilimizning ko'p asrlik rivojlanish pallalari haqida so'z ochib, uni turli ta'sirlardan o'zgarishlarga uchragani haqida fikr yuritadigan. Turli asrlarda yaratilgan asarlardan olingan qiyos uchun keltirilgan quyidagi misollarga e'tibor bering. Ular tilimizning ikki yuz yillik (1200-1400-y.) davrini aks ettiradi:

Biiliklik keraklik so'zin so'zlayur,
Keraksiz so'zini ko'mib kizlayur.
Biiliksiz ne aysa ayur uqmatin,
Aning o'z tili o'z boshini yeyur...
Ahmad Yugnakiyning XIII asr boshida yaratilgan "Hibat ul-haqoyiq" dostonidan.

"Bu kitobni yozgan, toat yo'linda tizgan, ma'siyat yobonin kezgan, oz ozuqlug, ko'p yozuqlug, Raboti O'g'izning qozisi Burhon o'g'li Nosiruddin..."

"Ulug' otlig', qutlug' zotlig', ezgu xulqlig', islom yorug'lig', mo'g'ul sanilig', musulmon dinlig', odamiylar inonchi, mo'minlar quvonchi, himmati adiz, aqli tegiz begimiz Nosiruddin To'qbug'adin... iltimos yanglig' ishorat bo'ldi".

Nosiriddin Rabg'uziyning 1310-yilda yozilgan "Qisas ul-anbiyo" asaridan.

Aningkim, ol enginda meng yaratdi,
Bo'yi birlan sochini teng yaratdi.

Bo'yung sarv-u sanubartek, beling qil,
Vafo qilg'on kishilarg'a vafo qil.

Muhabbat nori jondin ketmadi hech,
Qo'lum siym olmangizg'a yetmadi hech.

Soching ming torina ming hur yetmas,
Yuzungnung nurina ming nur yetmas...

Xorazmiyning 1353-yilda yozilgan "Muhabbatnoma" dostonidan.

Sensan sevarim, xoh inon, xoh inonma,
Qondur jigaram, xoh inon, xoh inonma.

Hijron kechasi charxi falakka yetar, ey moh,
Ohi saharim, xoh inon, xoh inonma...

Lutfiyning XIV asr oxirlarida yozgan g'azalidan.

Gul tilasa xotiring to'la tabaq,
Bu "Guliston"dan o'qi bir varaq.
Gul jamoli bir necha kunda kechar,
Bu "Guliston" doimo ko'ngil ochar.
Ul ajoyibki g'aroyib munda bor,
Xusrav-u Shirin ichinda qanda bor?
Bu latofat bog'-u bo'stoni durur.
Bulbul mug'anniyi "Guliston"i durur.

Sayfi Saroyining 1391-yilda yetmish yoshida yozib tugatgan "Turkiy Guliston" dostonidan.

Bu parchalar bugungi o'quvchiga ham tiniq tushunarlidir.

"Во второй половине IX/XV в. **чагатайская литература** в лице Мир Али-Шира (род. В 844/1440-41 г., ум. в воскресенье 11 джумада II 906/3 января 1504 (xato, aslida 1501-yil) достигла своего апогея." (*В.В.Бартольд. Сочинения. V том. М., 1968. стр.608.*) Ya'ni, "IX/XV asrda Mir Ali-Shir (844/1440-41-yillarda tug'ilgan; 1504 (xato, aslida 1501-yil) yakshanba 11 jumada II 906/3-yanvarda vafot etgan) siymosida chig'atoy adabiyoti o'zining avj nuqtasiga chiqdi." Ana xolos!

V.V.Bartolddan keltirilgan yuqoridagi ikki iqtibos uning "Islom ensiklopediyasi" degan mashhur nashr uchun yozilgan "Chig'atoy adabiyoti" maqolasidan olindi.

Biroz tarix: "Islom ensiklopediyasi"ning (The Encyclopedia of Islam) ilk nashrini tayyorlash ishlari 1900-yilda Gollandiyaning Leyden universitetida boshlangan. Unda nemis, golland, fransuz, ingliz olimlari ishtirok etishgan. Natijada 1939-yilda 5 jildidan iborat ensiklopediya uch tilda – nemis, ingliz, fransuz tillarida bir vaqtning o'zida bosib chiqarilib, butun Yevropaga tarqatilgan. (Zikr etilgan maqola ham shu taxlit mashhur bo'lib ketgan).

1954-yilda ensiklopediyaning 2-nashriga kirishilgan va 2002-yilda oxirgi 11-jild chop etilgan.

1940–1987-yillarda "The Encyclopedia of Islam" Turkiya xalq maorif vazirligi tashabbusi bilan 15 jild hajmda turk tiliga tarjima etilib nashr qilingan. Biroq ularda Sharqqa (xususan, turk tarixiga) g'arbcha nuqtayinazardan qarash yaqqol ko'rinib turgani, turk madaniyati haqida noto'g'ri ma'lumotlar kirib qolgani jamoatchilikda qattiq e'tiroz tug'dirdi. Shundan so'ng 1983-yilda Turkiya diniy ishlari boshqarmasi tashabbusi bilan 40 jildidan ortiq hajmda mutlaqo yangi ensiklopediya tayyorlashga kirishildi va bosib chiqarildi.

Endi Alisher Navoiyning o'ziga murojaat etaylik, qani, ulug' shoir chig'atoy tili, chig'atoy adabiyoti iboralariga qanday munosabatda bo'lgan ekan?

Shoir "Lison ut-tayr" dostonining "Bu kitobda taxallus tag'yirining uzri" bobida:

"She'r san'atin ki qildum ibtido,
Turk alfozi bila qildum ado", deydi va chig'atoy tili bilan yozdim, demaydi.

"Farhod va Shirin" dostonidan:

Agar bir qavm, qar yuz, yo'qsa mingdur,
*Muayyan **turk ulusi** xud meningdur!*

E'tibor bering: shoir "Chig'atoy ulusi" emas, **Turk ulusi** demoqda!

"Sab'ai sayyor" dostonidan:

O'ngda turkinavoz urub doston,
Qo'zg'olib har navosida Turkiston...

"Saddi Iskandariy" dostonidan:

Mug'anniy, kel-u chert turkona soz,
Maqomi "Navo", yo'qsa "Turkiy Hijoz".

Navoiyning ash'oridin necha bayt,
Mening hasbi holim topib turkiy ayt!

Hazratga qulluqlar bo'lsin!

Shunisi e'tiborga sazovorki, ulug' vatanparvar shoir Alisher Navoiy o'z asarlarida **"Chig'atoy eli", "Chig'atoy tili", "Chig'atoy adabiyoti"** degan iboralarini mutlaqo qo'llamaydi. Ona tilimiz muammolariga bag'ishlangan "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida ona tilimizga nisbatan **"Turk eli tili"** atamasini ishlatadi, **"Chig'atoy tili"** iborasini eslamaydi. Faqat bir joyda – "Mezon ul-avzon" risolasi muqaddimasida: "Turk tili bilan qalam surdum" so'zlaridan keyin... "chig'atoy lafzi bila raqam urdum" deydi xolos. "Navodir un-nihoya" devo-

BILAYLIK

nida “Chig’atoy” so’zi shaxs nomi, “Favoyid ul-kibar” devonida esa qavm nomi sifatida tilga olinadi. Boshqa hech qaysi asarda bu so’z uchramaydi, uchrasa ham etnik atama vazifasini bajaradi xolos.

Ayni paytda ona tilini ifodalaydigan “**turk**” so’ziga shoirning mehri butunlay bo’lakcha. Yana misollarga nazar tashlaylik.

Chunonchi, “Navodir un-nihoya” devonida o’qiyimiz:

*Ey, Navoiy, bir parivash **turkning** majnunimen...*

“Favoyid ul-kibar” devonida:

***Turklarning** qulidurmenki, nigorimning erur
Qoshi **turkona**, qabog’i keng-u ko’zi qiymocho.*

“Farhod va Shirin” dostonida:

*Ko’ngil bermish so’zumg’a **turk** jon ham,
Ne yolg’uz **turk**, balkim **turkmon** ham.*

“Sab’ai sayyor” dostonida:

*Dahr aro shoh chu **turk** voqe’dur,
El aro **turk** lafzi shoye’dur.*

“Lison ut-tayr” dostonida:

*Chun toptim ul kalom ichra kamol,
Turk alfozi bila surdum maqol.*

***Turk** nazmida chu men tortib alam,
Ayladim ul mamlakatni yaqqalam.*

*Menki, **turk** alfoziga aylab shuru’,
Nazm topti ta’b-u ilkimdan vuqu...*

Navoiy o’z ona tili bilan ana shunday faxrlanadi, asarlarida bu mavzuga qayta-qayta murojaat etadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur Andijon shahrini ta’riflar ekan: “Eli turkdur. Shahri va bozorisida turkiy bilmas kishi yo’qtur. Elining lafzi qalam bila rosttur. Mir Alisher Navoiyning musannafoti, bovujudkim Hirida nash’u namo topibtur, bu til biladur”, deb guvohlik beradi (*Zahiriddin Muhammad Bobur. “Boburnoma”, T., 2002. 34-bet*) va bu bilan Turon yurtida **turk tili adabiy til ekanini** (ta’kid bizniki – *M.A.*) isbotlaydi, “chig’atoy tili” iborasi haqida esa, tabiiyki, lom-mim demaydi. Yana Alisher Navoiy haqida “Boburnoma”da aytilgan so’zlarga ham diqqatni qarataylik: “Alisherbek naziri yo’q kishi edi. **Turkiy til** bila to she’r aytibdurlar, hech kim oncha ko’p va xo’b aytqon emas...” (*o’sha kitob. 132-bet.*)

Bunda ham chig’atoy tili haqida imo-ishora ham yo’q... Shundoq ekan, Alisher Navoiy qandoq qilib “chig’atoy” shoiri (чагатайский поэт) bo’lsin?

O’zbekiston xalq yozuvchisi Pirimqul Qodirov “Adabiy tilimizning oltin ko’prigi” maqolasida xuddi shu mavzu – chig’atoy tili, chig’atoy adabiyoti haqida juda o’rinli fikrlarni o’rtaga tashlaydi. Jumladan adib yozadi: “Amir Temur 1370-yili Markaziy Osiyoda davlat tepasiga kelgandan keyin Chig’atoy avlodlari bu hududdan quvilgan, Movarounnahr yana qadimiy nomi bilan Turon va Turkiston deb atala boshlagan edi. Chig’atoy ismi endi faqat turkiylashgan bir mo’g’ul urug’ining oti yoki “Chig’atoytepa”, “Chig’atoy qabristoni” kabi joy nomlari sifatida saqlanib qolgan edi. Shunga qaramay, sun’iy yasalgan “chig’atoy tili” tushunchasini Alisher Navoiy va Bobur Mirzo tiliga nisbatan ham tatbiq etish, yana bu soxta atama tarixini XX asrgacha cho’zib kelish ilm-fanga emas, faqat qaram qilingan xalqlarning yuksak madaniyatini kamsitishga xizmat qiladigan g’ayriilmiy bir siyosat edi. Afsuski, ayrim o’zbek olimlari til tarixiga oid kitoblarda “chig’atoy tili” iborasining mohiyatiga e’tibor bermay keladilar.

Universitetlarning filologiya fakultetlari uchun o’quv qo’llanma sifatida 1994-yilda nashr etilgan kitobda shunday satrlar bor: “Turkshunoslikda ba’zan **chig’atoy adabiyoti va chig’atoy tili, chig’atoy turkiysi** atamalari uchraydi. Bu o’rindagi chig’atoy adabiyoti atamasini o’zbek mumtoz adabiyoti deb tushunmoq kerak. Chig’atoy tili atamasi esa eski o’zbek adabiy tilini anglatadi”.

Bu ma’lumotni talabalar ongiga o’quv qo’llanma orqali yetkazib berayotgan tilshunos olimlarimiz bir lahza o’ylab ko’rmaydilarki, Chig’atoy o’zi kim bo’lganki, butun bir adabiy tilni, hatto Alisher Navoiy davridagi

mumtoz adabiyotni “Chig’atoy tili”, “Chig’atoy adabiyoti” deb atash kerak?”

Shu yerda bir jihatni aytib o’tish kerak. Adabiyotshunos, tilshunos olimlarimiz orasida, go’yoki “Chig’atoy tili”, “Chig’atoy adabiyoti” singari atamalar XIII asrdan boshlab mavjud bo’lgan, degan qarashlarni olg’a sur-guvchilar ham uchrab turadi. Bu asossiz da’volardan o’zga narsa emas. Tarixga nazar solinsa, mo’g’ullar bosqini tufayli yurtimiz “Chig’atoy ulusi” deb atala boshlangandan keyin mustamlaka o’lkada adabiyot so’nib ketganini ko’ramiz, zero, XIII asrda adabiyotimizda biron bir ko’zga ko’rinarli asar yaratilgani yo’q. Rabg’uziyning “Qisas ul-anbiyo” asari 1310-yilda, Xorazmiyning “Muhabbatnoma” dostoni 1353-yilda – bular endi XIV asr bo’ladi – yaratildi. Amir Temur yurt boshiga kelganidan so’nggina adabiyotning, ilm-fanning rivojlanishi uchun imkoniyatlar paydo bo’ldi, bu jumlai jahonga ma’lum.

Afsuslanarli joyi shundaki, jahonda o’zbek adabiyoti-ni Chig’atoy adabiyoti deb tushunish hali-hanuz davom etmoqda. Masalan, Bokuda ozarbayjonlik adabiyotshunos Almaz Ulvining ozarbayjon-o’zbek adabiy aloqalariga bag’ishlangan “Ozarbayjon-o’zbek (**chig’atoy**) adabiy aloqalari” monografiyasi bosilib chiqdi (“Kitob dunyosi” gazetasida 2014-yil 10-sentyabr sonida shu kitobga yozilgan taqriz hamda “Sharq yulduzi” jurnali-ning 2014-yilgi 4-sonidagi Xolid Saidga bag’ishlangan maqolaga qaralsin). Monografiyada olim a ikki adabiyot o’rtasidagi ijodiy aloqalarga batafsil to’xtaladi. Bu borada tasavvur to’liqroq bo’lishi uchun kitobdagi boblar, fasllar nomlarini keltirib o’taylik: “Ozarbayjon-**chig’atoy** (o’zbek) adabiy aloqalarining shakllanish davri”, “XVI-XIX asrlar **chig’atoy** (o’zbek) poeziyasi va adabiy mush-tarak mayllar”, “XX asr **chig’atoy** (o’zbek) adabiyoti va “Mulla Nasriddin” jurnali (Sharq satira maktabi va jadid **chig’atoy** (o’zbek) she’riyati”, “O’zbek (**chig’atoy**) she’ri-yati ozarbayjon tilida”, “**Chig’atoy** (o’zbek) nasrining ilk davri”... “O’zbek” so’zi tushuntirish, izoh uchungina qavs-da berilmoqda, adabiyotimiz esa “Chig’atoy adabiyoti” sifatida talqin qilinmoqda. Afidan, gazetaga ham, jurnal tahririyatiga ham, maqola muallifiga ham bunday talqin maqbul ko’rinadi shekilli, chunki ular tomonidan hech qanday munosabat bildirilmaydi. Bu kitobni o’qigan ozar-bayjonlik o’quvchilarda **o’zbek** (chig’atoy emas!) ada-biyoti haqida noto’g’ri tasavvur paydo bo’lishi mumkin.

Shubhasiz, ozarbayjonlik zahmatkash olim Almaz Ulvi xonimning o’zbek adabiyotini ushbu mamlakatda va dunyoda targ’ib qilish hamda ikki qardosh mam-lakat ilmiy doiralari o’rtasida hamkorlikni rivojlantirish borasidagi xizmatlarini behad qadrlaymiz. Faqatgina u kishi kelgusida yuqorida tilga olingan masalalarga e’ti-bor qaratssa, ayni muddao bo’lardi.

Afsuski, tariximizga, umuman turk tarixiga noxolis, nopisan, goho ochiqdian-ochiq g’araz bilan yondashish tendensiyasini har qadamda sezib turamiz. Bir misol. Sohibqiron Amir Temur nomining turlicha berilishiga

diqqatni qarataylik. Allohning bandasiga bitta ism beri-ladi. Ammo buyuk bobomizning nomi Temurbek bo’lgani holda uni jahon rasmiy nashrlari (ensiklopediyalar, lug’atlar va h.k.) turlicha, chunonchi, Taymur, Timur-lenk, Timur, Tamburleyn, Tamerlan qabildila yozilishi-ga nima deydish kerak? Boshqa mashhur siymolarning birontasi taqdirida bunday munosabatni uchratmaymiz.

Mustaqilligimiz tufayli, ahvol mutlaqo o’zgarib bora-yotgani kunday ravshan. Buyuk bobomiz haqidagi asl haqiqat yuzaga chiqdi, buni jumla jahon tan olmoqda. Moskvada nashr etiladigan “Наука и жизнь” jurnali, “Аргументы и факты” gazetasi hozir O’zbekistonda Sohobqiron nomini “Amir Temur” deb yozish qabul qilin-ganini e’tirof etdi.

Tarix saboqlarini unutmaylik. Adabiy jamoatchiligimiz, adabiyotshunos, tilshunos, tarixshunos olimlarimizning chig’atoy tili, chig’atoy adabiyoti degan o’ylab chiqarilgan, sun’iy atamalarni qayta ko’rib chiqishlari, isloh qilishlari zamon talabi bo’lib qolmoqda. Bunda chig’atoy tili emas, **eski o’zbek tili**, chig’atoy adabiyoti emas, **o’zbek mumtoz adabiyoti** (bu termin keyingi paytlarda izchil qo’llanayot-gani quvonchli) terminlarini mustahkam muomalaga kiritish lozim. Barchasi uchun o’zimiz kuyib-yonishimiz, o’zimiz ado etishimiz kerak. Bunday qadam xalqimizga, ayniqsa, yosh avlodga tariximiz haqida to’g’ri ma’lumot berishda, tarixi-mizni chuqur anglashda qo’l kelishi shubhasizdir. O’z tarixi-mizni teran bilaylik, tariximiz bilan faxrlanaylik.

Muhammad ALI,
O’zbekiston xalq yozuvchisi

O’TMISH SABOQLARI

“YIG’I BILAN KULMAK ORASIDA...”

Abdulla Qodiriy “tuz haqini ado etmoqni” lozim bil-gan Rizo kim edi?
Ushbu iqtibosdan uzindini o’zbek jadidlik makta-bining yirik namoyandasi Abdulla Qodiriyning “Ja-sorat – ayb emas!” sarlavhali maqolasidan keltirdik. Adibning ushbu maqolasi “Qizil bayroq” gazetasining 1922-yil 1-iyuldagi 191-sonida chop qilingan. Adib maqolaga Julqunboy deb imzo chekkan.

Maqolaga “o’q tomir” bo’lgan mavzu – matbuotda so’z erkinligi. Jadid adib so’z erkinligini jasoratga mengzar ekan, ayni paytda vaqtli matbuot chiqishlarida shu erkinlik sui-iste’mol qilinayotgani, bir-birovga tosh otishlar, vaziyat-u mo-hiyatni baholashda yo’l qo’yilayotgan xatogarchiliklardan achi-nadi, ammo buni vaqtinchalik tajribasizlik sifatida ko’rib, ayb hisoblamaydi:

“Hali jahli murakkabga (mutloq nodonlik) qolg’unimizcha yo’q. Lekin shunisi bor: Arabiyning ko’rgan tushlariga, olam misoliga (ya’ni olamning yaratilishi) ishonmak majburiya-ti bizda yo’q. Bu ersa nomashru’ (shariatga xilof) bir jasorat bo’lg’ani kabi buning bilan bizni hech kimsa ayblay olmas. Yig’i bilan kulmak orasida mutaraddid (ikkilanmoq) qolmoq-ning aslo luzumi yo’q!”

Qodiriy hazratlari o’sha davr vaqtli matbuotidagi bu tajribasizliklarni alam bilan qayd etarkan o’zlariga ibrat bo’la-digan zotlarni sanab o’tadi:

“Muso Jorulloh, Rizo va Rashid qozilarning ham Ismoil-beklarning qadrlarini, tuz haqlarini lozimicha bilmagan Sharq yigiti ichimizda turmasun demoqchi bo’laman. Ularning xizmatlarini taqdir etmaguchi majnundir, boshqa emasdir”. (Bu o’rinda “majnun” so’zi “aqlsiz” ma’nosida kelgan).

Qarangki, Qodiriy hazratlari jadidlar otasi Ismoil G’asprali-dan oldin Rizo va Rashid qorilar nomlarini keltiradi.

Xo’sh, adib tilga olgan, so’z erkinligi borasida ibrat bo’la-digan Rizo kim edi?

Adibning 2014-yilda chop qilingan “Tanlangan asarlari”ni nashrga tayyorlagan nevarasi Xondamir Qodiriy kitobdagi maqolalariga izoh qismida qisqartirilib Rizo shaklida keltiril-gan shaxs Rizouddin ibn Faxruddin ekanini ko’rsatgan.

Rizouddin ibn Faxruddin 1859-yilda qadim Tataristonda dunyoga kelgan. Eski maktabda, madrasada, so’ng qator Sharq mamlakatlari ilm dargohlarida tahsil oladi. Ko’pgina Sharq hamda G’arb tillarini yaxshi bilgan ziyoli Ismoil G’asprali boshlagan jadidlik harakatining yalovbardorlaridan biriga aylanadi. Jadidlik harakatining ilk va faol targ’ibot maydoniga aylangan “Sho’ro” jurnali tashkilotchisi, uning bosh muharriri bo’ladi. Bu gazeta Rossiyaning musulmon xalqlari yashay-digan hududlaridan tashqari Turkistonga ham muntazam kelib turgan. Ayni vaqtda Rizouddin ibn Faxruddin qalamiga mansub maqolalar, u kishi yaratgan risolalar Turkistonda chiqayotgan vaqtli nashrlarda chop qilingan. Abdulla Qodiriy shu maqola, risolalarni o’qiganki, u zotga katta baho bergan. (*Eslatib o’tish o’rni*: “Sho’ro” jumalining 240 ta sonida Turkiston hayotiga oid 323 ta maqola, xatlar, badiiy asarlar yoritilgan).

Shu o’rinda qiziq bir holatni kuzatamiz. Rizouddin ibn Fax-ruddin Umumrossiya musulmonlari muftiysi bo’lishga muno-sib ko’rilgan, bu vazifada ishlagan shaxs. Aynan shu sabab bu shaxs siyosida jadidlik harakati va islom dini ulamolari orasida “go’yo muntazam yuzaga kelgan kelishmovchilik, nizolar” haqidagi cho’pchaklar pufakdek yorilib ketadi. Fikri ojizimiz, aslida soxta ayblovlarini, “islom ulamolari va jadidlar nizosi”ni sho’rolar uyushtirmaganmikan, degan gumonlar to-mon yetaklaydi.

O’tgan asrning boshi butun dunyoda siyosiy-ijtimoiy, iqt-i-sodiy, jug’rofiy o’zgarishlar, silkinishlar yuzaga kelgan davr edi. Chor Rusiyasi istibdodini yelkasidan uloqtirmoq, buning uchun mazlum xalqlarni ilm-ma’rifat bilan uyg’otmoq majburi-yatida qolgan jadidlar ming yillik islomiy va sharqona qadri-yatlarni o’zlarida mujassam etgan ahli ulamo bilan birlash-salar, maqsad va orzulari uyg’un kelsa, ular katta kuchga aylanishardi. Hokimiyatni aldov va kuch bilan qo’lga kiritgan sovetlarda bu maqbul emasdi. Shu sababdan, sun’iy ravish-da bu ikki ijtimoiy kuch orasiga qitqu solinadi, nizoli holat-lar uyushtiriladi, oxir-oqibatda yakdil mush-tga aylanayotgan kuch – jadidlar va ulamolar birligiga darz yetkaziladi. Sovetlar o’z maqsadlariga yetadi. (*O’tgan asrning o’ttizinchi yillari qa-tag’onida jadidlar ham, diniy ulamolar ham bir safda o’lim-ga mahkum qilinib, otish uchun saf tortgan qatorlarda yon-ma-yon turganlarini ko’ramiz*).

Rizouddin ibn Faxruddin taniqli jadid bo’laturib, Umum-rossiya musulmonlari muftiysi lavozimiga yakdil saylangani, bunga sovetlar ilojisizlikdan izn berganliklari holatining o’zi-yoq “yangilik” (jadidlik) va “eskilik” – qadimchilar o’rtasida o’zaro bir-birovni anglash, umummaqsad sari birlashish g’oyasi borligini ko’rsatadi. Umumrossiya musulmonlari muftiyati tatar, boshqird, udmurd, Qrim tatarlari, Qafqaz xalqlari va boshqa musulmonlarni birlashtirgan qudratli bir-lashma edi. Qozonda ilk jadid jurnali tashkil qilgan, unga bosh muharrir bo’lgan, vaqtli matbuotda “g’arbcha taraqqi-yot g’oyalari”ni to’xtovsiz targ’ib qilayotgan taniqli jadidning muftiy lavozimiga saylanishini shu o’rinda tasavvurimizga sig’dirishimiz qiyin kechadi. Sovetlar “johiliyat batqog’iga botgan” deb zo’r berib odamlar ongiga singdirayotgan diniy qatlam vakillari nega bir jadidni – “islom diniga qar-shi” insonni o’zlariga rahnamo qilib saylashdi? Faqat say-landi emas, Rizouddin ibn Faxruddin ko’p yillar bu yuksak lavozimda ishlab, musulmon xalqlari manfaatlarini mustam-lakachi hukumat vakillari oldida dadil go’ya oldi ham. Va vaqt kelib, sovetlar baribir maqsadlariga erishdilar: muftiy atrofida to’qilgan yolg’onlar, tuhmatlar o’laroq, u vazifasini o’z ixtiyorisiz tark etishga majbur bo’ldi va 1937-yil qatag’oni tegirmoniga tushib ketdi...

Umumrossiya musulmonlari muftiysi Rizouddin ibn Faxruddin. 1930-yil.

Rizouddin ibn Faxruddinning shaxsiyati va ilmiy-ijodiy faoliyati g’oyatda keng qatlamli. Bu inson bir vaqtning o’zida tarixchi, manbashunos olim, islomiy ilmlar bilimdoni, muallim, tarjimon, faylasuf va muhaddis edi. U bosh muharrir bo’lgan “Sho’ro” jurnali o’sha vaqtda musulmon olami va turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan, birlamchi aniq manba hisoblangan. Pe-terburgda Rossiya Fanlar akademiyasi tomonidan chiqarilgan “Мир ислама” jurnali deyarli har sonida “Sho’ro” jurnali maqola-laridan iqtiboslar keltirgan. Shuningdek, Istanbulda chop qilin-gan “Turk yurti” jurnali “Sho’ro” jurnalini Rossiyada chiqadigan musulmonlarning eng yaxshi nashri, deb qayd etgan.

Yana bir e’tiborli tomoni, “Sho’ro” jurnali 1913-yildan bosh-lab tatarlar tomonidan “Usmonli harflari” deya nomlangan alif-bo asosida chop qilingan. Bu turk dunyosini yagona alifbo orqali birlashtirish uchun qilingan ilk harakat edi. (*Yaqinda Bokuda bo’lib o’tgan Turkiy davlatlar uyushmasi yig’nog’ida aynan yagona alifboga o’tish g’oyasi* o’rtaga tashlanganini eslang!)

Va yana jurnal tatar tilida emas, barcha turkiy xalqlar tushunadigan, tarjimon talab qilmaydigan o’rta turk tilida chop qilingan.

Boshqa o’zbek oydinlari kabi Abdulla Qodiriy ham munta-zam “Sho’ro” jurnalini o’qigan, shuningdek, Rizouddin ibn Faxruddinning boshqa asarlaridan xabardor bo’lganki, maqolamiz boshida aytilmish ta’rif-e’tirofni keltirgan.

...Yaqinda “Muharrir” nashriyatida Rizouddin ibn Faxrud-dinning “Shogirdlik odobi” risolasi ko’p nusxada chop qilindi. Risolani xorazmlik ulamo Ahmadjon eshon Yusupov tatar tili-dan mahorat bilan tarjima qilgan.

Muallif kirish qismida yozadi: “Ilm – tiriklikda va oxiratda o’ziga foydasi tegadigan yoki zarari yetadigan narsalarni bi-lish demak. Ilm insonlarga xos bir sifatdirki, boshqa sifatlar: botirlik, juvonmardlik, shafqatlilik kabilar ba’zi hayvonlarda ham mavjuddir.

...Ilmlik boshli inson uchun muborak bir ziynat – har bir fazilatning go’zalidir. Ilm dunyoda qalbi so’qirlikdan, oxirat azobidan xalos qiluvchi nurdur. Ilm yolg’izlikda hasratdosh, g’urbatda sirdosh, do’stlar huzurida ziynat, dushmanlarga qarshi quroll”

Yoki jadid bobomizning “Oltinchi vazifa” bo’limidagi yoz-mishlariga e’tibor qarating: “Ilm olish niyatida tahsil qiluvchi talaba tirishqoq bo’lishi lozim. Dunyo moli uchun tirishib hara-kat qilmasa – topilmaydi. Ijtihodli, ya’ni harakatchan kishilar maqsadlariga erishadilar, barcha berk eshiklar ijtihodlilar uchun ochiladi”.

Va yana: “Odam bolasi uchun ilm olish vaqti beshikdan to qabrgachadir. Ya’ni, hech kim hech bir vaqtda ilmdan behojat emas”.

Yoki: “Maktab va madrasalar, ularda tahsil oluvchi tala-balar uchun nizomlar zamonaga muvofiq, davrning qo’loviga binoan bilimli insonlar tarafidan tartibga solinadi. Nizomlar sa-babidan oz mashaqqat bilan ko’p foyda olinadi, har kimning haq-huquqi muhofaza qilinadi, negizlari ham mustahkamlana-di. Shuning uchun talaba shogird bo’lgan kishi maktab nizom-lariga xuddi podshohga itoat qilgandek itoat qilishlari sharti”

Umuman aytganda, Rizouddin ibn Faxruddinning ushbu risolasida bo’lg’usi talaba oldiga qo’yg’an o’n beshta vazifa-niing birortasini ham vaqt shamollari uchirib ketmagan – bar-chasi hamon dolzarb, hamon amaliyotda bo’lishi zarurki, bu jadidlar o’rtaga tashlagan g’oya, maqsadlar eskirmasligini, bugungi kunda ham g’oyat asqatishini bildiradi.

Jadid alomaning ilm olish borasida ahli tolib oldiga qo’yg’an talablari, nasihatlar, luzumlarini vaqt eskirtmagan – xuddi davrlar taloto’pidan omon chiqib, bugun ikkinchi umrini boshlagan jadidlik harakati kabi.

Hali bu kabi vaqt eskirtmagan asarlar qancha – ular hujjat-gohlarda, bir asr ilgari chop qilingan jurnal va gazetalarning sarg’aygan sahifalarida o’zlarining “ikkinchi umr”larini kutib yotishibdi.

Qodiriy bobomiz aytmish: “Yig’i va kulmak orasi”dan al-laqachon chiqdik. Armonlar – yig’ilar ortda qoldi, oldimizda baxtimizdan kulmak, quvonmoq onlari turibdi.

Ro’zimboy HASAN,
O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
a’zosi

ESSE

CHIN IXLOS

Bu hikoya haqida ko'nglimdan kechgan o'y-fikrlarni anchadan beri yozgim kelardi. Tunov kuni uni qaytadan o'qidim-u qanday qilib yozishga kirishganimni bilmay qoldim.

Asar "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasining 2009-yil 13-noyabr sonida chop etilgan. Esimda, uning uchinchi sahifasini ochib, "Stupka"ga ko'zim tushgan: "Vah! O'zbekchasini topolmabdilarmi? Erkin aka-ya?!"

Bilaman, Erkin A'zam yozgan yangi asar qo'lga tushsa, adabiyotning chin ixlosmandi bor ishi-tashvishini chetga surib qo'yib, mutolaaga beriladi: "Arslon akamiz dunyodan o'tgandan so'ng Marina yangamiz mana shu kunni intiqib kutadigan bo'lib qolgan..."

Bu – boshiga kallapo'shini dol qo'ndirgan lalmi boysunlikning gapi. Ichida doim nur o'ynab turadigan joydari o'zbekkina mana shunday – "akamiz", "yangamiz", "tog'amiz", "momomiz", "bobomiz", "oshnamiz" deb mehri iyib gapiradi. Bunday so'zlarga ko'zi tushgan adabiyotning o'sha chin muxlisi qiyqirib yuborishi tayin: "Faqat Erkin A'zamgina shunday yozishi mumkin! Faqat Erkin A'zam deganlari mana shunday joydari gurunglardan olishi mumkin!"

Bu – hozirgi zamon tilida aytganda, Erkin A'zamning adabiyotdagi o'ziga xos brendi: ilk satridanoq tanisilsiz! Tanisysiz-u mutolaaga sho'ng'iysiz! Sarxushlantiradigan ichimlikdan totina boshlaganday, o'tirgan joyingizda beixtiyor bir qo'zg'alib olasiz-da, bosh ko'tarmay o'qiyverasiz: avval mahliyo, bora-bora muhtalo bo'lib qolganingizni o'zingiz sezmaysiz. San'atning kuch-qudrati asli shunda: muallif ixtiyoringizni sizdan olib, o'z ko'yi-ohangiga solganida. Ashk daryosiga otib, suzishga majbur qilganida.

O'z ijodiy konsepsiyasida qoyim va sobit Erkin A'zam brendi o'zbekona bag'rikenglik, insoniy mehr va yuksak so'z madaniyatining yorqin tim-soliga aylanganiga yarim asr bo'ldi. Bu brendga xos asarlarda xoslatlik, til-yog'malik, tama, esnoqi-ni keltiradigan kitobiylik yo'q.

Jonsarak yozuvchi bosh muharrir sifatida "Tafakkur" brendini yaratganini ham hech kim inkor eta olmaydi. Majallaning o'ttiz yillik faoliyati mobaynida ilmiy-badiiy tafakkur, til va muayyan talablar bo'yicha milliy mezonlar shakllantirildi va boyitildi. Tahrir san'at darajasiga ko'tarildi.

Zahmatkash adibning barcha asarlarida bo'lgani kabi "Stupka"da ham o'qiganingiz sari voqealar rivoji sizni qahramonlar hayotining goh g'aroyib, goh mungli-ma'yus puchmoqlariga tortib ketadi.

O'sha kuni hikoyani o'qigan adabiyotning chin muxlislaridan biri – sobiq askar yig'itning ko'zlarida yosh g'iltillaganiga o'zim guvohman. "Qarasam, – deydi u, – satrlar ayqash-uqash bo'lib, bir-biriga mingashib ketyapti. Ana-mana deguncha ko'z oldimni tuman bosganday hech narsani ko'rolmay qoldim".

"Nima bo'ldi, taqsir? – deya taajjub izhor etdim men. – Kap-katta odam, sochingizga oq oralamasdan, go'dakfe'l chollarga o'xshab?.."

Sobiq askar shosha-pisha mijjalarini art-di: "Xizmatda yurgan vaqtlarim esimga tushib, ko'nglim bo'shab ketdi, savil!"

Ichki telefonidan tarjimonga sim qoqdim: – O'rischaga o'girib bersangiz, iltimos! Pulidan g'am yemang.

Birpasdan keyin javob qo'ng'irog'ining sasi xonamga yoyildi:

– Pul-mulingizni qo'ying! – dedi O'ZA tarjima tahririyatining bosh muharriri, jahon adabiyotining u yog'idan kirib, bu yog'idan chiqqan nozik-ta'b olima, ikki tilga ham tarjimani pistaday chaqib tashlaydigan Zebo Boboyeva hiqillashdan o'zini to'xtata olmay. – Jon-jon deb tarjima qilaman!..

– Yig'layapsizmi? – deya talmovsiradim men. – Tinchlikmi?

– Dahshat! Sho'rlik ayollarning qismati yurak-bag'rimni ezib yubordi!

Hayajonim ichimga sig'may, endi muallifni izlashga tushdim.

– Ha, oynam? – guldiragan sado keldi simsiz go'shakdan.

– Qaylardan so'raymiz, aka?

Erkin aka bilan necha yillardan beri qo'ru davramiz bir. Ukasining erkinsirab aytgan asov gaplarini ko'taradi. Malol kelganini sezdirmaydi.

– Boysundak kinochilar bilan yuribman.

– Tabriklayman, aka! Chin dildan tabriklayman! "Stupka"ni qotirib qo'yibsiz!

– Buni qarangi! Buni qarangi! Asli o'zi, sizning tilingiz bilan asl yalash kerak, inim!

– Bor gapni aytapman! Ishonmasangiz, ana, so'rang: tarjimon bechoraning ko'zyoshlaridan gazeta ivib ketdi.

– Tushundim... Bugun chiqqan hikoyaga tarjimonning nima aloqasi bor?

Muddaoni aytdim: "Stupka"ni zudlik bilan rus tilida chiqarish kerak. Marina yangamizning qavmi ham o'qisin, bilsin!

– Obbo! – deya yayrab kuldi ustoz. – Yana-chi?

– Yana, kinochi oshnalarangizga aytimg, – deb ilhomim jo'shib davom etdim. – Insofisi bo'lsa, asarni film qilsin. "Oskar"ga loyiq kartina bo'ladi!

– Hay-hay! – dedi muallif zavqlanib. – Ko'z-po'z tegib qolmasin tag'in!

"Stupka" ko'p o'tmay Moskvadagi nufuzli adabiy jurnalda e'lon qilindi. 2017-yili adibning asarlari "Heirs to the Great Sinner Sheikh

TANGRINING TOSHI

Bir hikoya tegrasidagi o'ylar

San'on" ("Buyuk osiy Shayx San'on vorislari") degan umumiy nom berilgan kitobida Britaniyada chop etildi. Dunyoning eng yirik madaniyat markazlari – Parij, Vashington, London kabi shaharlarda YUNESKO shafeligida o'tkazilgan taqdimotlarda nomdor yozuvchilar, adabiyotshunolar, diplomatlar, madaniyat va siyosat arboblari ishtirok etdi.

Inglizcha nashr jahonga mashhur onlayn kitob do'koni – Amazon.com tarmog'ida sotuvga chiqarilgan, jahonda ham o'z o'quvchilarini topdi. Sinchkov munaqqidlar uning nafaqat ingliz, balki fransuz tilidagi tarjimasini ham tahlil va tafakkur chig'irig'idan o'tkazib, yuksak baho berdilar.

Bu orada Erkin aka ilhom bilan ishga kirishib, hikoyani "Tangrining toshi" degan nom bilan badiiy filmga moslab qayta ishladi. Ahli kino chapaklar bilan kutib olgan ssenariyning peshonasiga chalpakning qismati bitilgan ekan: qaysidir stol tortmasiga tushdi-yu, chiqmay qolib ketdi. Affidan, o'zbek kinosining osmonida ob-havo o'zgarib qolgani ziyon qildi. "Ajab emas, – deydi nekin muallif, – havo ochilib, chinakam san'at-u azaliy mavzular yodimizga tushganda, ehtimol, bu mavzuga yana qaytlar. Yo nasibi!"

O'qigan borki, qiqir-qiqir kuldirib, boshqasining ko'nglini xun qiladigan, munaqqidlar nazariidan tushmay kelayotgan "Stupka"ning siri nima-da?

Gapni cho'zib o'tirmayman: hayotiyliklida, sodda-samimiyligida, tilining shirasida! Bir nafasda o'qiyisiz va qancha zavq-shavq olasiz. Ayni choqda, og'ir-vazmin, xayolchan-o'ychan tasvirlar, alamlar, iztiroblar bitilgan satrlar dilingizni o'ttab, ko'zingizni namlantiradi.

O'ylaymanki (o'ylarim esa asossiz emas!), mabodo, shu hikoyani G'arbnig bir adibi yozganida, darhol uni ko'tar-ko'tar qilib, piar osmoniga olib chiqilar, jahon adabiyotidagi durdona asar sifatida ko'k toqidan mangu o'r in berilar edi. Bizda esa... Qo'yavering, eng muhimi, uni o'zbek adibi yozgan, Erkin A'zam yozgan!

Lofi yo'q, o'qib, ko'rib, bilib yuribmiz, G'arbnig eng nomdor tanlovlarida sovrinlarga loyiq topilib, jahoniy davrlarning to'ridan joy berilganlar orasida kitoblari Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Omon Matjon, Erkin A'zam, Murod Muhammad Do'st, Xayriddin Sulton kabi adiblarimiz asarlarining yaqiniga ham yo'lay olmaydiganlari qancha! Ularning omadi – qozon-u cho'michga yaqinligi.

Hartugul, insof-u adolat ko'tarasavdoga qo'yib yuborilmagan ekan. Asarlarini mutaraqqiy Ovro'poning nozikta'b ziyolilari kamoli ixlos bilan mutolaa qilayotgan va boshqalarga ham o'qishni astoydil maslahat berayotgan yuz nafar zabardast so'z san'atkorlari ro'yxatida o'zbek yozuvchisi Erkin A'zam ham bor. Qarorgohi Londonda joylashgan inglizzabon nufuzli internet Calvert-journal.com jurnali 2021-yil o'tkazgan so'rovning natijasi shunday. Tan bermay bo'ladim!

QO'RG'ONDAGI ALG'OV-DALG'OV

Qizig'i, kitoblari ko'plab tilga tarjima qilingan, filmlari ne-ne xalqaro festivallarda oliymaqom sovrinlar olgan, pyesalarini nufuzli teatrlarda sahnalashtirilgan adibning o'zi mudom jim! Biror joyda, biror minbar yoki davrada ko'krak kerish nari tursin, faxrlanib gapirganini yoki yozganini ko'rmaysiz.

Bu xokisorlikdan kibr qidiradiganlar ham yo'q emas: "Ulay-bulay narsani nazarlariga ilmaydilar-da!" Nachora, har kimning ta'bi, a'moli bo'lak. Faqat bir o'kinch borki, talant bo'y ko'rsatgan joyda hasad ham o'ralashib yuradi. Ana shu

o'ralashadiganlarning ba'zan qo'li ustun kelgani sababmi, ko'pincha millatimiz farzandlarining ibratli ishlari haqida gap ochishdan cho'chiymiz. Go'yo ularning aybi – tirikligida, oramizda, to'y-ma'raka, majlis-u mashvarat va tadbirlarda elga ko'rinib turganida. Ato qiligan umrini yashab o'tishi bilan birimiz qo'yib, birimiz osmonga ko'tarishga tushamiz: "Buyuk so'z san'atkor! Adabiyotimizning mumtoz vakili!"

Oramizda yurganida bu gaplarni ayt sak, haqimiz ketadi go'yo. Xasta qalbiga hasad in qurgan boshqa birovni ustimizdan kuladi: "Ja oshirib yuboribsiz! O'zimiz qatori bir odam-da!"

Bunday gaplarga Erkin aka beparvo qo'l sil-taydi: qo'yavering, o'ynasin! Bilasiz-u, yaltir-yul-tir qog'ozlarda tom-tom kitob chiqargan shoirlar borki, bir satr she'rini birov yoddan aytib berolmaydi. Yostiqdary-yostiqdary romanlar yozgan adiblar borki, birolta asarini birov, hechqurasa ularni ko'klarga ko'tarib maqtagan o'sha munaqqidlar ham oxirigacha o'qimagan. Kori amali shunday bo'lgach, nimayam deysiz? Xudoning nazari tushgan chin chavandoz baribir uluqni davradan uzib ketadi. Davridan o'zib ketadi!

Bunday paytlarda 2014-yilning 28-april kuni Erkin aka bilan Abdulla Oripovning ziyoratiga, hukumat shifoxonasiga borganimizni eslayman.

Abdulla aka bizni ko'rib juda xursand bo'ldi. Divanda og'ildil bolishga suyanib o'tirgan ekan. "Meni kresloga o'tkazib qo'yinglar-da, o'zlarining divanga o'tiringlar, – dedi. – Gurungga qulay".

Ikkalamiz ikki qo'ltig'idan olib kresloga o'tkazib, yelkasiga og' bolishni suyb qo'ydik. Hanifa yanga ko'k choy olib keldi. Abdulla aka qiyinalibroq nafas olardi. Hamshiralari tomiriga tushishi qiyin bo'layotgan ekan. Yuz-qo'li shishgandek.

"Haliyam ancha pesh bo'p qoldim, – dedi buyuk shoir. – Bu yerga kelganimda ahvolim xiyla og'ir edi".

Abdulla aka zerikibroq o'tirgan ekan chog'i, gurungimiz qizib ketdi.

Aytdiki, Abdulla Qahhor ham, Oybek ham hech kimga bosh egmagan, xushomad qilmag'an. Yozuvchilar uyushmasiga tando qo'ymagan. Ular bu jihatdan o'zlarining qo'rg'onini, ma'naviy qo'rg'onini yaratib ketdi. Erkinjon, siz ham shular qatorida turadigan zabardast ijodkorsiz. Shu paytgacha birovga yaltoqlik, xushomad qilmasangiz. Maydalashgan joyingizni ham ko'rganim yo'q. Shu fe'lingiz, shu yo'lingiz menga juda yoqadi. Shu yo'lingizdan qolmang, ukam! Bu dunyoda hamma narsa o'tadi-ketadi. Chin so'z qoladi!

Gap adabiyot maydoniga burilganida o'zbek donishmandi go'yo vasiyat qildi: "Bir-birlaringdan kamchilik emas, fazilat qidirilganlar, ahil bo'linglar. Mahalliychilikdan tiyilganlar".

Endi sizdan so'rayin, muhtaram gazeton, u emas-bu emas, boshingizdan musofirlik o'tganmi? Yolg'izlik, g'ariblik, judolik kunlari-chi? Qadrdon bir kalomga, suyanchi bir dardkash qalbiga zor qolgan damlaringiz bo'lganmi?

Bo'lmaganda-chi? Bo'lmaganda ham "Stupka"ni o'qigan borki, agar shuurini dunyo g'aroyibotlaridan hayratlanish saodati tark etmagan bo'lsa, lol-u giryon qolishi tayin. Hikoya nedir iztiroblaringizni jonlantirib, dardingizni yangilaganday bo'ladi. Befarq qololmayisiz. Aslini olganda, san'atning kuchi ham shunda – jonni o'rtashida! Kishi qalbining tub-tubidagi eng nozik tuyg'ularni junbishga keltirib, xotira qo'rg'onini alg'ov-dalg'ov qilib tashlashida.

Alg'ov-dalg'ov qilib tashlashida. Alg'ov-dalg'ov bilan o'chmas, ammo yorug' iz qoldirishida...

Gurunglarimizdan birida Erkin aka menga bunday degan edi: "Ko'cha-ko'ya karillab yurgan odamning ko'ngliga mundoq qo'l solib

ko'rsangiz, uning hayotda o'z o'rmini topolmagan bir sho'rluk, siniq odam ekanini ko'rasiz va tavba deysiz, hayron qolasiz. Bilamizki, "Odamzodning boshi – tangrining toshi". Yaratgan qayerda istasa, o'sha yerda zirg beradi. Istibddoz zulmining temir panjaralari barham topib, xalqimiz istiqloлга erishganidan keyin "o'troq" o'zbeklar ham xorijga tariqday sochilib ketdi. Dunyoning avzoyini ko'ring, ilgari tug'ilgan qishlog'ini tark etib shahar orzusiga tushishni o'z ota-onasiga, kindik qoni tomgan yerga hurmatsizlik, hatto xiyonat deb bilgan xonashin o'zbekim endi qayerda nash-u namo topsa, o'sha yerni yutgan deb bilmoqda. Global – yalpi dunyoga tutashgan el borki, ko'chmanchi musofirga aylanib bormoqda. Taqdir taqozosi bilan begona o'lkalarda muqim qolib ketayotganlari qancha! Hatto ichki nizolardan tilka-pora bo'lib yotgan olis Kambojadedek o'ta notinch davlatda ham umrguzaronlik qilib yurgan o'zbek qavmi yo'q emas ekan. Ular "o'zga yurtida sulton bo'lib" har qancha baxt-u saodatga erishmasin, toabad dilida bir armon yashaydi. E, og'ir, dardli mavzu bu!"

"Musofir bo'lmasdan, musulmon bo'lmas" – dardbardarlik azoblarini ko'p tortgan ota-bobolari-mizning xulosasi bu. Ayrim ma'lumotlarga qaraganda, bugun kurrai zaminda musofir-muhojirlar 300 milliondan oshgan.

Erkin A'zamning "Stupka"sidagi Marina yangamiz ham Rossiya va Ukrainaning turli joylaridan begona bir qishloq maktabiga muallimlikka kelib qolgan yuzlab musofirlardan biri. Sirasi, "yuzlab" – mening taxminim. Pedinstitutni bitirganidan so'ng komsomol yo'llanmasi bilan O'zbekistonga yuborilgan sanamlar ishlamagan qishloq maktabi bormidi?

Chiroqchining cho'lidagi maktabda ko'kko'z muallimlar bizga ham saboq bergan. Aksariyati "Stupka"dagi Arslon akamiz kabi davangir yigitlarga turmushga chiqib, yurt ahliga el bo'lib ketgan. Ana shunday musofirlardan so'nggisi – rahmatli Toshtemir akamizning ayoli, asli o'zi ossetiyalik tarso Sida momomiz yaqinda to'qsonni qoralab qazo qildi. To'q'iz farzandi, o'ttizdan ziyod nevarasi bilan birga butun qishloq uni musulmoncha ada-qadasini joyiga qo'yib, so'nggi manziliga kuzatdi.

TUMOR

Munaqqidlar e'tirofi haq-rost: Erkin A'zamning har bir asari – inson ko'ngliga o'ziga xos sayohat, sarguzasht. Qahramonlari befarqlikdan yiroq, serg'ayrat, seroqibat, mard, tanti, halol va ruhi ozod odamlar. Yozuvchi, adabiyot gap san'ati emas, so'z san'ati, degan oltin qoidaga qat'iy amal qiladiki, go'dakning ko'zyoshidek toza-pokiza, samimiy satrlari kitobxonning e'tiborini mehrigiyo kabi darhol o'ziga tortib oladi.

Asarlarining ijtimoiy-falsafiy zaminida, avvalo, eng qudratli tuyg'u – insonga mehr-muhabbat mujassam. Ana shunday ezgu g'oyalari bilan kitobxonning ko'ngliga nur, tafakkuriga quvvat bag'ishlaydi. Ming izlasangiz ham gapdonlikka moyillikni topolmayisiz, har satrida so'zga o'ta zignalikni ko'rasiz.

...Marina yanga – tomiridan uzilgan daraxt. Eri Arslon aka bandalik qilganidan so'ng ko'ngliyetari, yurakdan dardlashadigan qolmaydi. Tirmoqqa zor oila yetimxonadan asrab olgan "aft-angori qoracha-yu, ko'zlari pistoqonami" qiz esa bo'yi yetgach, Rossiya tomonlarga ketib qoladi. Yanganing ota-onasi allaqachon o'tib ketgan. Yolg'iz singlisi qay bir xorijlikka ilakishib, Portugaliyani vatan tutgan. Kelishidan, ko'rishuvdan umid yo'q. Bunday mahallarda bandasi, kim bo'lmasin, ko'ngil yoradigan do'sti hamroz izlashi tabiiy. Marina eski dugonasi Lenanikiga o'tlanadi. Eridan qolgan mototsiklga hamso'yasining o'g'li Abdini haydovchilikka yollab, qo'shni qishloqqa jo'naydi.

Hikoyadagi eng ta'sirli va unutilmas tasvirlar ana shundan – mehmonning hovliga kirib kelishidan boshlanadi. Ikki rus ayolining g'irt o'zbekona liboslari-yu qiliq-odatlari, salomlashib-so'rashishlari, achom-achomlari, o'zbekcha gaplashganda sizlashib, ruschaga o'tganda senlashishlari, bir-da kulib, bir-da bo'zlashlari... xotiringizda mixlanib, muhranib qoladi:

– Keling, keling, Marinaoy!

– Bormisiz, Lenaxon, bormisiz?

Ikki eldosh qizil musallasdan ozgina-ozgina totinib, ko'ngillari buzilib o'tirganida, qo'shninging qizchasi bosh suqadi:

– Ko'kko'z xola-a, xamirturushingizni berib turarkansiz, enam aytdilar.

Lenaning javobini qarang:

– Ko'kko'z xolang ham o'lsin, iloyim, xamirturushi ham ordona qolsin!

Lena – qo'ligul chevar. Yetimxonada o'sgan, fe'i-atvori ham shunga yarasha, jikkilaganroq. Marina, muallima emasmi, xiyla vazmin, sipo.

Mezbon o'zlarini "sho'rpehona" deb ataganida mehmonning jahli chiqadi. Bu gapni noshukrlikka yo'yadi. Lena qo'lini yoqasiga olib borib, o'zbekchasiga tavba qiladi:

– To'g'ri aytasiz, dugonajon, to'g'ri. Xudoga shukr, hazoron shukr!

So'ng ashula aytgilari keladi va ruslarning mashhur "Подмосковные вечера"sini tanlaydilar. "Ikki g'arib bir-birining kiftiga qo'l tashlab, olis yurtlaridan esdalik, olis yurtlarining nafasini keltiradigan sog'inchga to'la shu hazin taronani ohista-xirgoy qila boshlaydi. Bir fursat tevarak-atrof o'zgacha tus olib, allaqanday armonli oqshom sokinligi ingandek, qo'shiq kuylayotganlar – sir-dosh-u jondosh marfushalarga, huv devor bo'yab qad cho'zgan bo'rtaraklar ham oqbadan qayinlarga aylanib ketgandek bo'ladi".

Ko'kko'z yangalarimiz-ku O'zbekistonda o'zining ona tilida dars bergan. Rossyaning bilchillagan botqoq yeridan qor arimaydigan Kostroma viloyatida harbiyda yurganida bir yarim yil birolta o'zbekni ko'rmagan, birolta o'zbekcha so'zni eshitmagan, birolta o'zbekcha kitob, gazeta-jurnal o'qimagan anavi askar yig'itning holini-ahvolini tasavvur qila olasizmi? Erkin A'zamning ko'kko'z yangalari "Подмосковные вечера"sini mungli-mungli kuylab, yum-yum yig'itganlarini o'qiganida bir zamonlar Vatan sog'inchidan ma'yuslanib yurgan askarning yodiga Botir Zokirovning qo'shiqlari tushgan va kechmish nolalari jolalarga aylangan bo'lsa, ne ajab.

Bir yarim yil deganda akasi kulchadan kattaroq plastinka yuboradi va uka bo'lmish uni tinimsiz aylantirib, ashula tinglashdan charchamaydi:

Barnolar ichra barno – Ra'no, Gulmisan, gulyormisan, Oshiqqa dildormisan, Hamma gullardan a'lo – Ra'no.

"Bitta ashulani kuniga necha marta eshitish mumkin? Oxiri bir kuni sindirib tashlayman-ov!"

Qurolodshi Sergoniy yarim hazil-yarim chin bu gapini eshitib, askar yigitimiz o'tirgan joyidan koptokdek sakrab turadi:

"Qo'lingni tegizib ko'r-chil! Naqd peshonangdan otaman!"

Ammo bir kuni dam olish xonasiga kiradi va undan o'qday otilib chiqadi:

"Sergo-o! – deb hayqiradi u hayhotdek kazarmaning eshigidan. – Karapetya-yan!"

"Buncha bo'kirasani! Nima deysan?"

Sherday tashlangan askar yigit devday keldigan armani safdoshining basharasiga kalla qo'yadi. Yonidagi yog'och kursi bilan boshiga solganida kursi sinib, sochilib ketadi. Ikkalasining ham boshi yorilib, ikkalasi ham qonga belanadi. Qayerdandir paydo bo'lgan Volodya Nesterenko o'targa tushadi:

"Plastinkangni men sindirib qo'ydim! Men aybdorman, meni ur!"

Dam olish xonasini yig'ishtirayotganida qo'ldan tushib ketgan emish. Musichadek beozor, mo'min qobil, qansharidan ko'zoynak arimaydigan "professor" laqabi nozikkina askar bola o'lganda ham bu ishini qasdndan qilmas edi.

"Men aybdorman! – derdi u nuqul. – Meni ur!" So'ng u gramplastinka parchasiga yoqut rangli shisha yopishtirib, qalampirnuxsa chiroyli tamlor yasab beradi. Ahyon-ahyonda askarlarning kiyim-boshi tekshirilganida zobitlar yigitimizdan so'raydi:

"Bo'yningga osib olganing nima? Tumormi?"

"Yo'q, Vatanimning bir parchasi!"

Sobiq askarning aytishicha, o'sha tumor hali-gacha uning yonida.

...Ikki dugona endi qahva ichish niyatida havoncha izlab qoladi va uning o'z ona tili – ruschada qanday atalishini eslay olmaydi. Har qancha uringani bilan eslariga kelmaydi. Marinaning kayfiyati buzilib, "ketaman"ga tushadi. Dugonasi uni uydin quruq chiqarmaslik uchun to'rvasiga to'rtta non va uch-to'rt bosh uzum soladi.

No'naq muallif hikoyani shu yerda tugatib qo'yqalishi mumkin edi. Biroq Erkin A'zam mavzuni umuminsoniy dard darajasiga ko'taradi. Hikoyada "ustupka" va "stupka" so'z o'yinidek tuyuladi. Marina muallima Abdiga ustupkani taqdirga tan berish, murosa, ko'nish qabilida tushuntirgan bo'ladi. Havoncha esa qismat, ko'rgilik, taqdir. Tangrining otilgan toshi!

– Bu dunyoda ustupka qilmasang, stupkaga yem bo'lasan, ukajon. Mana, shunchasiga ko'nar-kan-ku odamzod."

Stupka degan so'zda inson qismati, sog'inch, armoni, baxti, mehr-muhabbati, fojiasi, alamlari, qo'yingki, tirik odamga xos ne bir kechmishlar bo'lsa, hammasi bor. Ha, hammasi! Adib ana shunday noyob yo'lini topgan.

Yozuvchi nega Marinaning yo'lini qabrston tomonga buradi? Bu yerda ham teran ishora bor. Yanga biladi, erta bir kun bu dunyodan o'tar bo'lsa, yostiqdoshi Arslonning yoniga qo'yiladi.

Hikoyada yana bir lavha borki, yalt etgan o'sha ibratli muqoyasasiz asar kemptik bo'lib qolishi tayin edi. Marina ona qishlog'i Nikolni qo'msab, Voronej viloyatiga borganida o'zini u yerda butkul yot-begona, musofir sezadi. Qachonladir Marina kabi qizlarning ko'ngili o'ynatgan Fedka abjir alaqachon mayxo'rlikka berilib, vahshiya aylangan. Marinani hatto tanimaydi ham. Shu alfozda muallima yanganing o'z tug'ilgan yurti bilan barcha rishtalari uziladi.

Izlagan, mulohaza qilgan o'qirman bu ruscha sarlavhali asl o'zbekona hikoyadan yangidan-yangi ma'no-mazmun topaveradi. Darvoqe, vaqi-zamonida ushbu durdona asarni gazetatda o'qib, ko'zlariga yosh qalqigan sobiq askar yigit – men, o'zim edimki, ushbu essen bitar chog'imda o'shal ajib lahzalarni-da yodga oldim, ma'zur tutasiz.

TARIX VA TAQDIR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Siyosiy qatag'on qurboni bo'lgan yurt-doshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish, targ'ib etish hamda ularning xotirasini abadiylashtirish borasidagi ishlarini kengaytirish to'g'risida”gi qarorida “Tashqi ish-lar vazirligi qatag'on qurbonlarining hayoti va faoliyatiga doir chet ellardagi mavjud manbalarni izlab topish va o'rganishda xorijdagi ilmiy-tadqiqot markazlari, nufuzli universitet va fondlar hamda soha mutaxassislari bilan yaqindan hamkorlikni yo'lga qo'yishda amaliy yordam ko'rsatsin”, degan satrlarni o'qir ekanmiz, ko'plar qatori be-nihoya quvondik. Chunki O'zbekistonda Rossiya va sovet mustamlakachiligi davrida qatag'on qilinganlarning hayoti va taqdiri haqidagi noyob hujjat va materiallar ayni Moskva shahridagi qator arxivlarda saqlab kelinmoqda.

Bizlar 2022-yil iyun-iyul oylari Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti yo'llanmasi bilan ilmiy safarda bo'lib, Moskvadagi qator arxivlarda qidi-ruv, izlanish ishlarini olib borgan edik. Bir qator o'ta maxfiy tamg'alar ostida saqla-nayotgan Markaziy Osiyoda, xususan, O'zbekistonda yuritilgan qatag'on siyosati va uning fojiali oqibati haqida ko'pdan-ko'p ma'lumotlar olgan bo'lsak-da, biroq eng qimmatli hujjatlarni ma'lum darajada ko'rikdan o'tkazib, so'ng bizga yuborish-moqchi bo'lishgan edi. Kuni kecha Rossiya davlat ijtimoiy-siyosiy tarixi arxividan o'sha hujjat va materiallarning elektron nusxasi qo'limizga tegdi. Bu hujjatlarning aksariyat qismi O'zbekistondagi jadidlik harakati-ga bevosita daxldor va ular hozirgacha O'zbekiston tarixshunosligida o'z ifodasini topmagan edi. Shu bois “Jadid” gazetasida ana shu noyob, hozirgacha ilmiy iste'molga kiritilmagan manbalardan ayrimlarini kelti-rishni lozim bildik.

Partiyada tozalov o'tkazish bo'yicha 1933-yil 29-aprelda VKP(b) Markaziy Komiteti huzurida markaziy komissiya tashkil qilingan edi. “Partiyani tozalash” bahonasida milliy respublikalardagi mar-kazdan mustaqil bo'lishga intilmoqchi bo'lgan kuchlarni butunlay yo'q qilish, parti-yalarni Moskvani “kommunistcha” sab-oq'ini olgan kadrlar bilan to'ldirish, xusu-san, O'zbekistondagi sobiq jadid arbobl-ar, milliy ziyolilar qatlamini hokimiyatdan bu-tunlay chetlatib, ularni keyinchalik qata-g'on qilish uchun zamin hozirlash ish-lari amalga oshirilgan. Markaziy Osiyodagi kommunistik tashkilotlarni “tozalash” va-zifasi 1929-yilga qadar OGPUning Shar-qiy bo'limi rahbari, 1934-yildan VKP(b) ning partiyaviy nazorat komissiyasi rahbari lavozimida faoliyat ko'rsatayotgan Yakov Xristoforovich Petersga yuklatilgan. U Markaziy Osiyoda, xususan, O'zbekiston SSRda turli rahbarlik lavozimlarida faoliyat ko'rsatayotgan davlat va jamoat arboblari-ni millatchilik va ayirmachilikda ayblash, ularni partiya safidan chiqarish maqsadi-da bir necha mahalliy partiya vakillariga Zug'um o'tkazish orqali ulardan “chaquv xat-lari”ni olishga muvaffaq bo'lgan.

Quyida Ali Rasulovning Markaziy Osiyo-dagi milliy rahbar xodimlarni “fosh qilish”ga doir ko'rsatmalari aks etgan telegramma matnining muhim qismlarini keltiramiz:

“Partiyani tozalash markaziy komissiyasi raisi o'rtoq Petersga

O'zbekiston Kommunistik partiyasi (b) a'zosi Ali Rasulovich Rasulovdan, (partiya bileti № 239879, 1917-yil 1-sentyabr)

BAYONOT

Ittifoq Aloqa Xalq Komissarligining Mar-kaziy Osiyo bo'yicha boshqarmasi qoshida-gi partiya tashkiloti boshlang'ich tozalash komissiyasi meni yashirin millatchilik tash-kilotiga mansubligim tufayli partiya safidan chiqarib yubordi.

Tozalash paytida men o'sha tashkilot haqida hech narsa demadim. Bu bayo-notimda men 1919-yildan 1923-yilgacha a'zo bo'lgan “Ittihod va taraqqiy” millatchi-lik tashkiloti faoliyati to'g'risida o'zim bilgan barcha tafsilotlarni aytib beraman.

Men Turkistonda chorizm ag'darilga-nidan so'ng davlat apparatida va jamiyat hayotida faol ish boshlagan ziyolilar guruhi-ga mansub bo'lganman. Men ham boshqa milliy ziyolilar kabi millatparvar edim.

1917-yil oxirida yoki 1918-yil boshida meni direktor Asfandiyorovning uyida bo'lib o'tgan bir uchrashuvga taklif qilishdi. Ush-bu yig'ilishda 20 tagacha odam qatnash-gandi. Men ular orasidan quyidagilarni eslab qolganman: 1) Men – Rasulov, 2) Asfandiyorov – (Qozog'istonda ishlaydi), 3) Risqulov – (Moskvada), 4) Cho'qayev – (surgunda), 5) Ubaydulla Xo'jayev – (sur-gunda), 6) Kutebarov – (Qozog'istonda ishlaydi), 7) Behbudiy – (amir tomonidan o'ldirilgan), 8) Saidnosir Mirjalilov – (sur-gunda), 9) Norbo'tabekov – (O'zbekis-ton Xalq Komissarlari Sovetida ishlaydi), 10) Xo'janov – (Markaziy Osiyodagidagi Ittifoq Yer-suv xalq komissarligida mas'ul), bosh-qalarning ismlari esimda yo'q.

Bu yig'ilish ulkan siyosiy ahamiyatga ega edi, chunki unda ilk bor muxtor huku-mat tuzishga qaror qilingan. Yig'ilish ikkita

oqimdan iborat edi – biri bolsheviklar bilan hamkorlikda ishlash tarafdorlari, ikkinchisi RSFSRdan mustaqil bo'lgan Turkiston Muxtoriyati davlatini tuzish tarafdorlari. Ik-kinchi yo'nalish Cho'qayev boshchiligid-a ko'pchilik a'zolar tomonidan qo'llab-quvvat-langan. Birinchi harakatni Risqulov bosh-

chiligidagi kichik guruh yoqlab chiqqan edi.

Bu yig'ilishdan ko'p o'tmay Qo'qonda Cho'qayev, Ubaydulla Xo'jayev, Norbo'ta-bekov va Obidjon Mahmudovlar tomonidan Muxtoriyat hukumati tashkil etildi.

Keyinroq bildimki, Asfandiyorovning uyida bo'lib o'tgan yig'ilishda Qo'qon mux-toriyatini tashkil etish tarafdorlari “Ittihod va taraqqiy” nomli tashkilot a'zosi sifatida so'zga chiqqan ekanlar.

Ta'kidlaganimdek, men 1919-yilda “Itti-hod va taraqqiy” tashkilotiga a'zo bo'ldim.

TASHKILOTNING TARKIBI
HAQIDA

Toshkentda ikkita qo'mita – butun Mar-kaziy Osiyoga rahbarlik qiluvchi markaziy qo'mita va Sirdaryo viloyatidagi ishlarga rahbarlik qiluvchi Toshkent qo'mitasi mav-jud bo'lgan.

Markaziy qo'mita tarkibiga quyidagilar kirgan: 1) Munavvar qori – rais, 2) Tur-sunxo'jayev – rais o'rinbosari, 3) Sadrid-din Maxsum – Markaziy qo'mita a'zosi, 4) Miyon Buzruk – Markaziy qo'mita a'zo-si, 5) Risqulov – Markaziy qo'mita a'zosi, 6) Norbo'tabekov – Markaziy qo'mita a'zosi, 7) Hoji Safo Jo'raboyev – Markaziy qo'mi-ta a'zosi bo'lgan va bir vaqtning o'zida Samarqand tashkilotini ham boshqargan, 8) Fayzulla Xo'jayev – Markaziy qo'mita a'zo-si, 9) Shokirov – Markaziy qo'mita a'zosi.

Toshkentdagi oblast qo'mitasi tarki-biga: MQning bir qancha a'zolari: Toshkent qo'mitasiga amalda rahbarlik qilgan Munav-var qori, Tursunxo'jayev, Sadriddin Max-sum, Norbo'tabekov kirdi. Toshkent qo'mi-tasi tarkibiga Markaziy Qo'mita a'zolaridan tashqari men – Rasulov, Laziz Azizov, Ab-dulhay Tojiyev va Burhon Xo'jayev (Davlat bankida ishlaydi) kirdilar. Ehtimol, boshqa-lar ham kirgandir, lekin hozir esimda yo'q.

Bilishimcha, “Ittihod va taraqqiy” tash-kiloti a'zolarining soni anchagina ko'p edi. O'sha davrdagi barcha sovet ishchilarining 95 foizi shu tashkilotga a'zo bo'lgan desam adashmagan bo'lamen. Men hozirda tash-ki-lot a'zosi sifatida aynan kimlarni bilishimni aytolmayman, agar eslasam yana qo'shim-cha ro'yxat beraman.

TASHKILOT FAOLIYATI
HAQIDA

Men Toshkent va Buxoro qo'mitalari ishida shaxsan qatnashganman, shuning uchun men tashkilotning Toshkent va Bu-xoro qo'mitalarining faoliyati haqida aytib beraman.

Tashkilot 1919-yilning o'rtalarigacha asosan madaniy-ma'riy faoliyatni rivojlan-tirish, yoshlar o'rtasida millatchilik g'oyalari-ni joriy etish va panturkistik ruhda tarbiya-lash faoliyati bilan mashg'ul bo'lgan.

Millatlar xalq komissarligining ko'rsat-masi bilan Toshkentda musulmon kommu-nistik partiyasini tuzish uchun Moskvadan kelgan Abduqodir Muhiddinovning Tosh-ken-tga kelishi bilanoq tashkilot faoliyati yanada faollashdi.

Muhiddinov dastlab Muskompartiya rai-si bo'lgan, keyinroq uning o'rniga Tursun-

xo'jayev tayinlangan. Uning kotibi Shokirov bo'lgan.

Tashkilot o'sha Muskompartiya orqali ham markazdagi, ham mahalliy sovet va partiya apparatlarini faol nazoratga oldi va ular orqali o'z yo'nalishini davom ettirdi.

Umuman olganda, tashkilot musulmon kommunistik partiyasidan o'zining aksil-ingqilobiy faoliyatini amalga oshirish uchun qonuniy imkoniyat sifatida keng foydalandi.

1919-yilda Turkistonga o'rtoq Eliava boshchiligidagi Turkkomissiya yetib keldi. Uning birinchi harakati yagona kommuni-stik partiyaning tuzish va viloyat qo'mitasiga saylovlar uyushtirish edi. Muskompartiya butunlay RKP bilan birlashtirib yuborildi. Tursunxo'jayev uning viloyat qo'mitasi raisi etib saylandi.

Oradan uch-to'rt oy o'tgach, Turkkomis-siya va viloyat qo'mitasi o'rtasidagi munosa-batlar o'ta keskinlasha boshladi. Tashkilot

Uning Buxoroga jo'nab ketishidan avval yana bir majlis o'tkazilib, unda joylardan ko'p odamlar qatnashdilar, chunki bu yig'i-lish Buxoro Markaziy Ijroiya Qo'mitasining Plenumi bilan bir vaqtga to'g'ri kelgan edi.

Yig'ilishda Munavvar qori ma'ruza qil-di. Uning ma'ruzasi yuzasidan Muhiddi-nov, Fayzulla Xo'jayev, Usmon Bey (turk) va boshqa bir qancha shaxslar so'zga chiqdilar. Nutqning umumiy ohangi – tash-kilot yetarli darajada mustahkamlangan va katta yutuqlarga erishganligida edi.

Majlis a'zolari, ayniqsa, turk millatiga mansub Ali Rizo va Chorjo'yda turkman otryadi rahbari Musoxonov va Yoqubovlar tashkilot nomi ostida militsiya otryadlarini tashkil qilish va mavjudlarini mustahkam-lash masalalariga alohida e'tibor qaratdilar. Tashkilot o'zining qurolli kuchi sifatida mili-tsiya bo'linmalariga tayanishi belgilandi.

Bu yig'ilishda Munavvar qori Toshkent-

UYUSHTIRILGAN “KO'RSATMA” SIYOSATI QURBONLARI

ta'sirida viloyat qo'mitasining Turkkomis-siya bilan aloqalari shu qadar keskinlashib kettiki, Turkkomissiya Moskvaga qaytib ketishga majbur bo'ldi.

Turkkomissiya Moskvaga jo'nab ke-tishi bilan viloyat qo'mitasi Risqulov va Nizomiddin Xo'jayevdan iborat delegat-siyani Moskvaga yubordi va ular bilan Kucherboyev ham kotib sifatida bordi. Bu delegatsiya RKP oldida o'zining milliy man-faatlarini himoya qilishi, o'zining kommu-nistik partiyasini va RSFSRdan mustaqil davlatni yaratishi kerak edi.

Moskvadagi delegatsiyamiz taniqli tatar xalqi yetakchilari Zakiy Validiy va Sulton Galiyev bilan yaqinlashdi, ular rahbarligida platforma tuzildi (ular buni “instruksiya” deb ataydilar), bu platforma keyinchalik Turkis-tondagi “Ittihod va taraqqiy” tashkilotining harakat dasturiga aylandi.

Tashkilot MQ a'zolarining salmoqli qis-mi Buxoroga ko'chib o'tdi. Munavvar qori shaxsan menga Buxoroga ko'chib o'tishi-niing asosiy sababi Fayzulla Xo'jayevning taklifi ekanligini ma'lum qildi.

2-3 kundan so'ng Muhiddinovning uyida yig'ilish chaqirildi.

Bu yig'ilish tashkiliy xarakterga ega bo'lib, unda Markaziy Qo'mita tuzilgan va butun Buxoro hududida yacheykalar tashkil etishga qaror qilingan.

Tashkilot tuzish taklifini Munavvar qori bildirgan va u Fayzulla Xo'jayev taklifi bilan Buxoroda tashkilot tuzishga yordam berish uchun kelganini ma'lum qilgan.

Bu yerda u Turkistonning siyosiy ah-voli, Buxoro inqilobining ahamiyati ha-qida keng ma'ruza qildi: Biz Turkistoni boy berdik, endilikda Buxoro mustaqil-ligini har qanday holatda ham himoya qilishimiz, Buxoroda mustahkamlanib, uning mustaqilligiga tayangan holda bu-tun Turkiston mustaqilligiga erishishimiz kerak, deb aytdi.

Ushbu yig'ilishda viloyatlarda mahalliy tashkilotlar tuzish uchun mas'ul shaxslar belgilandi. Fayzulla Xo'jayev va Muhiddinovlarga Munavvar qori tomonidan ma-halliy tashkilotlar tuzish uchun ajratilgan shaxslarni sovet tartibida ishga joylashti-rish taklifi qilindi.

Bu yig'ilishda shaxsan menga xavfsiz uy tashkil etish topshirildi, uni ta'minlash masalasi Yunusov Quadratullaga yuklatil-di. Men uning kvartiramda yashashini va tribunalda tergovchi bo'lib xizmat qilishi-ni ta'minladim. Yunusovda tashkilotning texnikalari (shifrlar va boshqalar) bor edi, unga turli joylardan xatlar bilan kuryerlar kelishardi. Mening vazifam Yunusovning ko'rsatmasi bo'yicha kuryerlar va boshqa shaxslarga hujjatlarni berish bo'lgan.

Bundan tashqari, yig'ilishda barcha nozir-larga tashkilotning Buxorodagi va ma-halliy qo'mitalaridan odamlarni ishga olish-ni ta'minlash taklif etildi.

Buxorodagi tashkilot kuchayib, yirik ish-larni yo'lga qo'ygach, Munavvar qori bir qancha shaxslar bilan Turkistondagi ishlar-ga rahbarlik qilish uchun Toshkentga jo'nab ketti.

ga jo'nab ketishini e'lon qilib, o'z vakolat-larini Turkiston Markaziy Qo'mitasi vakili sifatida Tursunxo'jayevga o'tkazayotganini ko'rsatib o'tdi.

Munavvar qori ketganidan keyin Buxoro-ga Zakiy Validiy va u bilan birga Xo'janov-niing qarindoshi bo'lgan qandaydir qozoq keldi, uning familiyasi Tursunxo'jayevga yaxshi tanish.

Men Zakiy Validiy ishtirokidagi Markaziy Qo'mita majlislarida bir necha bor qatnash-ganman. Zakiy Validiy o'z chiqishlarida qudratli qurolli kuchlarini yaratish masalasi-ni keskinlik bilan ilgari surdi. Shuningdek, u tashkilotga Arifovning harbiy nozir etib tayinlanishini tavsiya qildi hamda uni o'zi-niing odami deb atadi.

Men 1923-yil avgust oyida doimiy fao-liyat uchun Toshkentga qaytdim. Buxo-rodaligimdayoq tashkilot tomonidan Sa-marqandga katta miqdordagi oltin Fayzulla Xo'jayevning qarindoshi Hamraxonga (fa-miliyasi esimda yo'q, hozir qorako'chilik sovxozida direktor bo'lib ishlaydi) saqlash uchun jo'natilganini bilardim. Men tash-kilotning oltinlari deb emas, balki oltin o'g'irlanishi haqida Turkkomissiya raisi o'rtoq Lyubimovga aytdim. Keyin qanday choralar ko'rilgani haqida hech narsa bil-mayman.

Toshkentga ko'chib kelganimdan key-in tashkilot bilan aloqani butunlay uzdim. Hech kim menga tashkilotning tugatilgani haqida xabar bermadi. Bu davrda Mu-navvar qori va boshqa bir qator tashkilot a'zolari hibsga olindi.

10.09.1934 (A.Rasulov)”

Tabiiyki, bu “ko'rsatma”lar sovet huku-mati vakillarining “ijod mahsuli” bo'lgani ehtimoldan xoli emas, chunki bu xatdan asosiy maqsad tuzum tomonidan avvaldan tayyorlangan “ssenariy”ni boshqa inson qo'li bilan amalga oshirish edi, xolos.

Ali Rasulov va boshqalarning “ko'r-satma”lari asosida nomi zikr etilgan bar-cha shaxslar partiya safidan o'chirilgan, lavozimidan bo'shatilgan yoki ijtimoiy-si-yosiy hayotdan to'raligicha chetlashti-rilgan. Qolaversa, 1937-1938-yillardagi fojiali “Katta terror” davrida aynan o'sha 1934-yildagi partiyaning “tozalash” jarayoni-da tuzilgan va asosan bo'htonlardan ibo-rat ayblov materiallari ko'plab milliy rahbar kadrlarning jismanon mahv etilishiga sabab bo'lgan omillardan biri hisoblangan. Par-tiya safini “yot unsur”lardan tozalash ishi-da jonbozlik ko'rsatgan Y.X.Petersning o'zi ham sovet hukumatining razil maqsadlarini “qoyilmaqom” darajada amalga oshirgani-ga qaramay 1937-yil 27-noyabrda NKVD tomonidan hibsga olingan. U aksilingilobiy faoliyat olib borganlikda ayblanib 1938-yil 25-aprelda Moskvadagi “Kommunarka” poligonida otib tashlangan.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
Azizbek MAHKAMOV,
AndDU tuzilmasidagi
Qatag'on qurbonlari xotirasi
muzeyi xodimlari

XOTIRA AZIZ

QATAG'ON QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Otantoy Sotilganov – Qiziljar rayoni, Karavon qishlog'ida yashovchi, millati qirg'iz. Qirg'iziston ASSR fuqarosi, uylan-gan. Boy-chorvador, yer-suv islohoti davrida xo'jaligi qisman tugatilgan. Tergovda unga quyidagi ayblar qo'yilgan:

a) 1929-yil kuzidan Nosirxonto'ra rahbarligidagi bosmachil-ar harakatiga qo'shilgan va sentyabr-oktyabr oylari davomi-da hududni yaxshi bilganligi tufayli bosmachilarni qizil armiya zarbasidan bir necha bor qutqarib qolgan;

b) bosmachilar tor-mor etilgan 1929-yil oktyabrda yashirin holatda sovet hokimiyatini ag'darish maqsadida Nosirxonto'ra boshchiligid-a qo'zg'olonchilarning guruh va tashkilotlarini tuzishda faol qatnashgan;

v) 1930-yil 2-iyunda Qoratog' hududida qizil otryadlar bi-lan bo'lgan jangda ishtirok etgan, yarador bo'lgan qo'rboshi Istambekni jang maydonidan olib chiqqan, ta'qib qilayotgan otryaddan yashirgani uchun O'zSSR Jinoyat kodeksining 58-67-moddalari bilan ayblangan, aybini tan olgan.

Mulla Samiulla Safu'llayev – Namangan shahridan, mil-lati tatar, O'zSSR fuqarosi, diniy ma'lumotli, sobiq katta yer egasi, savdogar, yer-suv islohotida mulki qisqartirilgan, oilali, sudlanmagan. Namangandagi aksilingilobiy tashkilot a'zosi, tashkilotga faollarni jalb etish bilan shug'ullangan. Nosirxon-to'rani sobiq ofiser va oq gvardiyachi Gumbin bilan bog'lagan, qo'zg'olon rejasini tuzishda va ittifoqning markaziy qismlari-dan tashkilot etijoylari uchun harbiy mutaxassislarni jalb qi-lish, o'q-dorilar bilan ta'minlash, Polshaga delegat yuborishni tashkil etish maqsadida Gumbin bilan muzokaralarda ishtirok etgan. O'zSSR JK 58–67-moddalari bilan ayblangan.

Gumbin Ignatiy – Tatariston Respublikasi Mamadish kan-toni, Komarovka qishlog'idan, cho'qintirilgan, tatar, RSFSR fuqarosi, savodli. 1930-yil bahorida O'rta Osiyoga kelgunga qadar Volga paroxodlarida bufetlar ijarasi bilan shug'ullan-gan. Revolyutsiyaga qadar chor armiyasida unter-ofitser, 1917-yildan proporshevik, revolyutsiyadan keyin Mamadish kan-toni harbiy komissar yordamchisi, 1918-yildan 1922-yilgacha kommunist, oqlarda safarbarlik bo'yicha qisqa vaqt xizmat qil-gan, sudlangan. Aksilingilobiy tashkilot a'zosi, qo'zg'olonning umumiy rejasini ishlab chiqishda ishtirok etgan. Namangan qal'asini bosib olish va temir yo'l ko'priklarini portlatishga rahbarlik qilgan. Nosirxonto'ra topshirig'i bilan bosmachilar otryadlariga o'q-dorilarni tayyorlovchi ustalar va sobiq ofit-serlarni yollash uchun Qozon shahriga borgan. Nosirxonto'ra bilan hamkorlikda bosmachilardan tashkil topgan delegatlarni Polshaga jo'natishga tayyorlagan. O'zSSR JK 58–67-moddal-larida ko'rsatilgan jinoyatlarni sodir etishda ayblangan, aybiga iqrar bo'lmagan.

Eshon Dadaxon Nosirxonov – Koson shahridan, mil-lati tojik. O'zSSR fuqarosi, savodli, uylan-gan. Nosirxonto'ra-niing o'g'li, sudlanmagan. 1929-yilda avval harakatda bo'lgan guruhlarini faollashtirish uchun xizmat qilgan. Madumar qo'rboshi bilan muzokaralar olib borgan. Shokaptarda sovet hokimiyatiga qarshi qurolli qo'zg'olon ko'tarish maqsadida tashkillahtirilgan bosmachilarning yig'ilishida qatnashgan, bosmachi guruhining faol a'zosi. Nosirxonto'raning maxsus topshiriqlarini bajargan. Janubiy Qirg'izistonga Nosirxonto'ra bilan qochishdan oldin Namanganga 6 dona qirgma qurolni keyinchalik bosmachilik maqsadlarida foydalanish uchun olib borib yashirib qo'ygan. O'zSSR JK 58-67-moddalarida ko'rsa-tilgan jinoyatlarni sodir etishda ayblangan.

Mansurboy Sherg'oziyev – Namangan rayoni Qizil-qiya qishlog'ida yashagan. Millati o'zbek, O'zSSR fuqarosi, mahalliy masjid oqsoqoli, savodsiz, uylan-gan. Uyi bor, aniq mashg'ulotga ega emas, sudlanmagan. Bosmachilik, qo'z-g'olonchilik aksilingilobiy tashkilotining a'zosi va tashkilotning Qizilqiya yacheykasi tashkilotchi rahbarlaridan biri. Tashkilot-ga a'zolari jalb qilishda faol harakat qilgan. O'z o'g'li Oxun-dada (otishmada o'lgan)ni tashkilotga qabul qilgan. Bir necha bor Nosirxonto'ra va uning qurolli yig'itlarining yashirinishiga yordam bergan. Ularni qurol-yaroq, oziq-ovqat bilan ta'minlab turgan. O'zSSR JK 58–67-moddalarida belgilangan jinoyat-larni sodir etganlikda ayblangan.

Qurbonboy Yusufboyev – Namangan rayoni, Qizilqiya qishlog'idan. Millati o'zbek, O'zSSR fuqarosi, savodsiz, uy-langan, dehqonchilik va dallochilik bilan shug'ullangan. Sud-lanmagan. Tashkilotning Qizilqiya yacheykasi faol a'zosi. Bir necha bor Nosirxonto'ra va uning odamlarini Qizilqiyada qa-bul qilgan. Tashkilotga o'zining o'g'li Madumarni jalb etgan. U orqali bosmachi qo'zg'olonchi tashkilotga yangi a'zolari yo-l-lagan. O'zSSR JK 58–67-moddalarida ko'zda tutilgan jinoyat-larni sodir etganlikda ayblangan.

Hojixon Qanoatov – Yangiqo'rg'on rayoni Kushan qish-log'idan. Millati o'zbek, O'zSSR fuqarosi, uylan-gan. Uyi bor, sudlanmagan. Nosirxonto'ra va Istambeklarning bosmachi qo'zg'olonchi tashkilotining Kushan yacheykasi a'zosi bo'l-gan. Nosirxonto'raning bosmachi qo'zg'olonchi tashkiloti rah-barlarining aloqachisi hamda bosmachi qo'zg'olonchi tash-kilotiga yangi a'zolari yollash bo'yicha maxsus topshiriqlarni yetkazgan. O'zSSR JK 58–67-moddalarida ko'zda tutilgan jinoyatlarni sodir etishda ayblangan.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
tarix fanlari doktori, professor
Nigoraxon AKBAROVA,
muzey ilmiy xodimi

(Davomi kelgusi son-da).

TADQIQOT

SUVRATLAR TARIXDAN SO‘ZLAR

Jahon afkor ommasini dunyoga mashhur san'at asarlari, ularning ayni kundagi bahosi bilan birga muallif tomonidan chizilgan suvratga prototip sifatida kim tanlangani ham qiziqtirib keladi. Birgina misol: nomi tillarda doston "Mona Liza" asarining prototipi kimligi haqidagi savol nafaqat san'atshunoslarga, balki ushbu suvratning dovrug'ini eshitgan barchaga birdek qiziqligi aniq.

Ayni savol zamirida tarix mujassamdir. Tarix – bu saboq. Shuning uchun ham moziyga qaytib ish ko'rmoq xayrli (Abdulla Qodiriy), deyilar. Tarixiy haqiqatlar, vaqtning shafqatsiz qo'riga ko'milib yotgan sirlarga ilm-u tadqiq ishlari ochqich bo'lib xizmat qiladi. Shu kunlarda arxivlarning deyarli barchasida qizg'in ish jarayonlari ketayotir. Siyosiy qatag'onga uchratgan yurtidoshlarimiz hayoti va faoliyatini o'rganish, ularning xotirasini abadiylashtirish borasida belgilangan vazifalar ijrosi jadal tus oldi.

Ana shunday qizg'in jarayonlar ichra kechayotgan tadqiqot

Pavel Benkov. "Avtoportret".

Pavel Benkov tomonidan ishlangan kartina yurtimizdagi muzeylardan birida saqlanayotgani to'g'risidagi ma'lumot uchradi.

Darhol ishga kirishib, yurtimiz muzeylari fondidagi elek-

asari edi. Ushbu qadimiy va qimmatli suvrat 1966-yilda muzey fondiga qabul qilib olingani haqidagi ma'lumotlar asar pasportida aks etgan. Shuningdek, asar muzeyning kirim kitoblariga to'liq hujjatlashtirib, qayd etib olinganligi haqida ham ma'lumotlar bor ekan.

Shu o'rinda ushbu asar va uning prototipi haqida qisqacha to'xtalib o'tmoq joizdir. Mashhur rassom Pavel Benkov 1929-yilda yurtimizga qilgan ikkinchi tashrifida O'zbekistonda butunlay qolishga qaror qiladi va Samarqandda yashay boshlaydi. Taqdir taqozosi bilan o'z davrining taniqli ziyolisi Mirzo Qo'qonboy Abduxoliquov bilan qo'shni bo'lib qolishadi. O'sha kezlarda rassom yashaydigan mahallada rus tilini puxta biladigan, ilm-u san'atdan suhbat quradigan odamlar sanoqli edi. Moskva va Sankt-Peterburgda yashagan, ta'lim olgan samarqandlik Mirzo Qo'qonboy bilan Pavel Benkovning gapi chiqishib, ular uzoq suhbatlashadigan, turli sohalar bo'yicha fikrlashadigan darajada ulfatga aylanishadi. Ana shunday kunlarning birida rassom suhbatdoshining qiyofasini tarixga muhrlash maqsadida uning obrazli portretini qalam bilan oddiy qog'ozga chizib oladi. Keyinchalik musavvir bu tasvirni to'liq portret janridagi rangtas-

vir asariga aylantiradi va unga "Oqsoqol portreti" deb nom beradi.

Rassom o'z ijodiy asarida Qo'qonboyning keksalik chog'ini tasvirlagan. 1940-yilda chizilgan ushbu asar Benkovning real tasvirlash uslubida yaratilgan bo'lib, unda keraksiz detallar deyarli yo'q. Rassom 72 yoshli Mirzo Qo'qonboy Abduxoliquovni ulug' yoshdagi ziyoli, qo'lida kitob ushlagan holatda tasvirlagan. Muallif uni ana shunday obrazda ko'rgan.

Portretidagi qahramon haqidagi arxiv hujjatlaridan ma'lum bo'lishicha, Mirzo Qo'qonboy Abduxoliquov jadidlar bilan yaqin bo'lgan. Toshkent jadid ma'rifatparvarlaridan Munavvar qori Abdurashidxonovning 1927-yilda Samarqandga borishi munosabati bilan mahalliy ziyolilar Mirzo Qo'qonboyning uyida uning sharafiga ziyofat berganligi va shu ziyofatda Cho'lpon ham ishtirok etgani, keyinchalik u Qo'qonboyning xonadonida bir necha muddat yashaganligi aniqlangan.

Mahmudxo'ja Behbudiy bilan "Oyina" jurnalida faoliyat olib borgan noshir Mirzo Qo'qonboy Abduxoliquov badiiy ijod bilan ham shug'ullangan. Uning "Jizzax qo'zg'oloni", "Qamchisidan qon tomadi", "Istadjon", "Tog' qizi" asarlari o'zining tarixiy, maishiy mavzularni chuqur yoritgani, o'tmishdagi voqealarning kelib chiqish sabablari tahlil qilinishi, azaliy maishiy muammolardan chiqish yo'llari va yechimlari berilgani bilan ahamiyatlidir.

Yana bir qimmatli ma'lumot: adolatparvar, mohir tarjimon Mirzo Qo'qonboy Jizzax qo'zg'oloni ishtirokchilari ustida bo'lgan sudda ularning 30 nafarini o'lim jazosidan saqlab qolishga erishgan ekan.

Ana shunday shonli hayot va murakkab taqdir egalari hayotidan so'zlovchi tarixiy rangtasvir asarlari bilan bog'liq fakt va hujjatlariga asoslangan ma'lumotlar o'z sohasida jadidlik harakatlari olib borgan insonlarning bugungi avlodlari, qolaversa, ilmiy jamoatchilik uchun ham birdek qiziq va qadrli.

Vasila FAYZIYEVA,
O'zbekiston davlat san'at muzeyi direktori
Gulra'no ORIFJONOVA,
Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti doktoranti

Sh.ALIYEV

YANGI NASHR

QALB KO'ZI OCHIQ JURNALIST

"...Hamma ham bu dunyoda bir iz, bir ezgu nom qoldirishni o'ylab yashaydi. Insonning mehnatlari ertadir-kechdir e'tirof qilinsa, bu uning harakatiga g'ayrat, kuchiga qanot beradi, albatta..." Yozuvchi uchun mehnati samarasi o'laroq, yozganlari kitob bo'lib chiqsa, o'quvchilarini topsa, bundan katta baxt bo'lmasa kerak.

Taniqli jurnalist, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi Husan Ermatovning yangi kitobi "Sokin daryo mavjlari" deb nomlangan bo'lsa-da, uning ichida atrof-javonibga uyg'oq nigoh, ijtimoiy voqea-hodisalarga nisbatan fuqarolik qat'iyyati mujassam. Kitobda muallifning respublika matbuotida e'lon qilingan publitsistik maqolalari jamlangan bo'lib, ular da asosan bugungi kunning dolzarb mavzulari qalamga olingan.

Ayniqsa, matbuot va media sohasiga oid maqolalar, jadal elektron axborot maydonining yuzaga kelishi ortidan gazetachilik, obuna masalalarida paydo bo'lgan muammolar kuyunchaklik bilan yoritilgan. Xalq ma'naviyatini oshirishga oid o'rinli mulohazalar, tanqidiy fikrlar kishini o'ylashga, mushohada qilishga undaydi. Maqolalarni o'qish jarayonida kishida beixtiyor, millat kelajagi uchun javobgarlik hissi qo'zg'oladi.

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan jurnalist Ahmadjon Meliboyev to'plamga yozgan so'zbohisida "...Qalb ko'zi ochiq jurnalist kasal xuruj qilmay turib, vaqt va imkon borida bong urishi, ogohlikka chorlashi zarur. Husan Ermatov qalamiga mansub maqolalarni o'qib borayotgan, teleko'rsatuvlarda bildirgan, bildirayotgan salmoqli fikrlaridan xabardor kishi unda ayni shu fazilat – oldindan ko'ra olish qobiliyati mavjudligiga amin bo'ladi...", deydi. Bu tavsiflarning qanchalik to'g'ri ekaniga esa "Sokin daryo mavjlari"ni o'qib amin bo'lishingizga shubhamiz yo'q. O'ylaymizki, qalbi uyg'oq, tafakkuri teran publitsistning o'y-mulohazalari, keskin fikrlari sizni-da befarq qoldirmaydi.

Jadid

Muassislar:

O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVIYAT VA MA'RIFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI QO'LLAB-QUVVATLASH VA RIVOJLANTIRISH JAMOAT FONDI

"SHAHIDLILAR XOTIRASI" JAMOAT FONDI

Bo'sh muharrir: Iqbol Mirzo

Bo'sh muharrirning birlinchi yurimbosari: Xumoyun Akbarov

Mas'ul kotib: Shuxrat Azizov

Navbatchi muharrir: Gulchexra Umarova

Saxifalovchilar: Eshim Efrogrov Nigora Toshova

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 195115 raqam bilan ro'yxatga olingan.

Kirill yozuvidagi adadi – 5 975
Lotin yozuvidagi adadi – 11 924
Media kuzatuvchilar – 19 615
Buyurtma: G – 840.
Hajmi: 4 bosma taboq, A2.
Nashr ko'rsatkichi – 222.
Tashkilotlar uchun – 223.
1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:

Toshkent shahri, Shayxontohur tumani, Navoiy ko'chasi, 69-uy

Telefonlar:

Qabulxona: (71) 203-24-20
Devonxona: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

"Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri, Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00
Bosishga topshirildi: 18:50
Sotuvda narxi erkin.

TARMOQLARDA NIMA GAP?

"MAOSH OLGANDIM..."

Maosh olgandim. Eng avval kitob do'koniga kirdim. U yerdan hazrat Rumiyni "Ichindagi ichindadur" kitobini sotib oldim. Keyin kiyim bozoriga o'tdim. Hamma o'zi bilan, o'z yumushi bilan band. Kimdir sotadi, kimdir oladi. Kimdandir kamayadi, kimdandir ko'payadi...

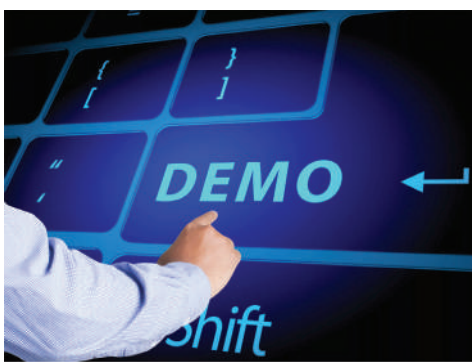
Men esa xayolan hazrat bilan gaplashib ketyapman. Qimmatbaho kiyimlarga qarashga u kishidan uyalaman. Dunyoning matohi boshimni aylantirayotganini sezib qolmasinlar-da, deyman. Odmigina kiyimlarga nazar tashlayman.

Odamlar bilan tiqilinch yo'lakda kimdir meni turib o'tadi, kimdir oyog'imni bosib oladi, keyin kechirim ham so'ramay, beparvo o'tib ketaveradi. Men esa ahamiyat bermayman. Ahamiyat berishga Rumiyni hazratlaridan xijolat bo'lgan. To'g'ri-da, turtsa nima bo'libdi, yiqilib ketdimmi yo oyog'imni bosganiga mayib bo'ldimmi? Yo'q, unda nega ranjishim kerak?! Koyishdan tilimni tiysam nimamdor kamayib qolarmidi? Asabimni egovlab foyda topgan-manni biror marta?

E'tibor NORBO'TAYEVA Facebook

YANGI LUG'AT

ATAMALAR SHARHI

DEMO – mahsulot turi haqida yoki mavjud biror bir dastur va xizmat ko'rsatishni namoyish etish jarayonidir. Unda xaridor yoki mijoz mahsulot va xizmat bilan uni xarid qilishdan oldin tanishishi mumkin.

OVERSAYZ –

zamonaviy urfga ko'ra ataylab katta o'lchamda tikiladigan kiyinish uslubi bo'lib, unda libosning ba'zi joylari, masalan, yengi yoki etak qismi egasiga kattadek ko'rinadi.

MANGAL –

go'shtni cho'g' yoki olov ustida tashqi tomonlarini almashtirgan holatda pishirish uchun mo'ljallangan maxsus metall moslama.

Gazetxonlarimizda mazkur so'zlarning o'zbekcha muqobiliga taklif bo'lsa, telegram orqali @jadidgamurojaat_bot manziliga yuborishlarini so'raymiz.